

Sekcija 5.

ENGLESKI JEZIK

Tema: "KVALITET-PUT U EVROPU"

JEZIČKE SPECIFIČNOSTI U VRLOM NOVOM SVETU OLDUSA HAKSLIJA¹

LANGUAGE PARTICULARITIES IN ALDOUS HUXLEY'S BRAVE NEW WORLD

Milan Živković

Filološki fakultet, Univerzitet Sinergija

Raje Baničića bb, Bijeljina

+381641655474

mzivkovic@sinergija.edu.ba

Sažetak

*Ovaj rad se bavi analizom i uočavanjem određenih promena, njihovim intenzitetom i karakteristikama u standardnom engleskom jeziku, a pod uticajem distopijskog okruženja. Ovo se odnosi na istraživanje korena jezika distopije i njegove karakteristike u **Vrlom novom svetu** Oldusa Hakslija. Posebna pažnja se posvećuje onomastici, toponimiji, neologizmima i sloganima Hakslijevog sveta kao pokazateljima značajnih originalnih promena u jeziku. To vodi do stvaranja jedinstvenog spoja engleskog jezika i distopijskog okruženja, te do uočavanja specifičnih karakteristika jezika koji su predmet analize u ovom radu.*

Ključne reči: jezičke karakteristike, distopijsko okruženje, **Vrli novi svet**, Haksli

Abstract

*This work deals with the analysis and identification of some changes, their intensity and characteristics in the standard English language which is under the influence of dystopian surrounding. It refers to the research of dystopian language origins and its characteristics in Aldous Huxley's **Brave New World**. Particular attention has been paid to onomastics, toponymy, neologisms and slogans of Huxley's world as the indicators of significant and original changes in language. It leads to the creation of a unique link between the English language and dystopian surrounding as well as to the realization of the specific language characteristics which are the subject of this paper.*

Key words: language characteristics, dystopian surrounding, **Brave New World**, Huxley

1. UVOD

¹ Ovaj rad je zasnovan na delu istraživanja sprovedenom u okviru neobjavljene doktorske disertacije *Promene u engleskom jeziku nastale u okrilju anglofone distopije dvadesetog veka* autora Milana Živkovića, odbranjene na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, 2011. godine. Rad je izmenjen i prilagođen.

Priča o distopiji kao književnom žanru, ali i fenomenu specifičnog jezika koji je ovaj žanr u velikoj meri kreirao, dobila je svoje ozbiljnije početke u antiutopijskom romanu *Vrli novi svet* (*Brave New World*, 1932) Oldusa Hakslija (Aldous Huxley). Ovo je, bez svake sumnje, prva najčitanija antiutopija na engleskom jeziku, a danas se smatra klasikom svetske književnosti. Čini se, međutim, da njena aktuelnost u tematskom, egzistencijalno-filozofskom i jezičkom smislu doživljava pravu renesansu upravo u današnjem svetu.

Haksli, po prvi put eksplicitno, u *Vrloj novom svetu*, stavlja pitanje važnosti jezika rame uz rame s ostalim integralnim delovima distopije. On odlazi i korak dalje tako što gotovo sve druge elemente uobličava ukazujući na bespoštednu upotrebu jezika kao savršenog sredstva manipulacije. Prema tome, osim „vrlog novog sveta“ imamo i „vrli novi jezik“ koji je zasnovan na stvarnom pisanom i govornom jeziku. Lingvističke inovacije koje Haksli uvodi na polju sintakse i semantike u *Vrloj novom svetu* čine, uz druge elemente, osnovu manipulativnog sistema koji postaje jedini moguć, tj. bez ikakve alternative. Takva restriktivna upotreba jezika stvara i restriktivnu državu u smislu prava njenih građana, a to dovodi i do mogućeg zaključka: kakav je jezik, takvo je i društvo. Ovo, dakako, ne bi trebalo doslovno shvatiti, ali ne treba ni prevideti u kojoj se meri sistem (ne)vrednosti Hakslijevog sveta zasniva na lingvističkoj osnovi, kao i zloupotrebi saznanja iz ove naučne oblasti. Tako, jedan hipotetički svet, pun nasilja svakojeke vrste, ne može se zamisliti bez svog specifičnog jezika, a „u slučaju distopije imamo revolucionarnu, nasilnu ili neprirodnu intervenciju na jeziku“¹. *Vrli novi svet* ispunjava sve kriterijume u ovom pogledu. Imajući sve ovo u vidu, ovaj rad će se baviti isključivo onomastikom, toponimijom, neologizmima i sloganima u Hakslijevom delu kao pokazateljima promena u standardnom jeziku. Dakako, ove promene nisu jedine, ali su svakako najreprezentativnije kada je reč o uticaju distopijskog društva na jezik.

2. ONOMASTIKA I TOPONIMIJA VRLOG NOVOG SVETA

Onomastika je vrlo značajna u Hakslijevom delu i ukazuje na simboliku ličnih imena² koja nose glavni i sporedni likovi *Vrlog novog sveta*. Haksli veoma maštovito koristi imena savremenika, ali i istorijskih ličnosti, stvarajući specifičnu paralelu između osobina i imena, kao i atmosferu iz alegorijskih satira. Time se, ujedno, obračunava i s anomalijama u zapadnom svetu kapitalizma.

Semantika i pragmatika naglašavaju izdvojenost i posebnost imena, pogotovo kada je reč o ličnim imenima. Mil (J. Mill) razlikuje imena nastala od imenica i ona koja su nastala od prideva, dok je za Kvajna (W. van O. Quine) od posebne važnosti trenutak razdvajanja imena od drugih vrsta reči. Za Gardinera (A. H. Gardiner), imena, za razliku od drugih reči, jesu prepoznatljiviji znakovi identifikacije, ali ne intelektom, već čulima. Haris (J. Harris) i Stroson (P. F. Strawson) su čak tvrdili da imena ne pripadaju jeziku uopšte. Rekanati (F. Recanati) iznosi viđenje da kategorija imena pripada jeziku, ali da, pri tom, lična imena ne pripadaju.³ Prema tome, vidljiv je značaj, ali i nedoumice koje imena izazivaju kod stručne javnosti. Sintaksički, imena se uglavnom posmatraju kao podvrsta imenica, ali se i ovde lična imena ponekad izdvajaju kao poseban entitet⁴. Kako što će se videti, Haksli tretira lična imena na poseban način stvarajući spojeve različitih imena i prezimena, pri tom, aludirajući na

¹ Đergović, Z. (1997): *Utopija i distopija u modernom engleskom romanu* (Oldos Haksli, Džordž Orvel, Entoni Bardžis). Neobjavljeni magistarski rad, odbranjen na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija, str. 118.

² Sisk, D. W. (1997): *Transformations of Language in Modern Dystopias*. Westport: Greenwood Press, p. 24.

³ Viđenja autora preuzeta iz: John M. Anderson, *The Grammar of Names*, Oxford University Press, Oxford, UK, 2007: p. 15.

⁴ Anderson, J. M. (2007): *The Grammar of Names*. Oxford: Oxford University Press, p. 16.

određene slabosti u sopstvenom društvu. Lična imena prvenstveno označavaju karakteristike osobe koja se navodi, što se odnosi na deskriptivnu funkciju imena u smislu definisanja individualnog identiteta¹.

Osim već pomenutog i neprikosnovenog božanstva Forda, začetnika masovne proizvodnje automobila, na samom vrhu društvene hijerarhije čitalac upoznaje njegovo fordovstvo Mustafu Monda (Mustapha Mond), čije samo ime krije u sebi megalomanstvo koje, dakako, odgovara njegovoj poziciji jednog od vladara ovog društva. Često se u tekstu, umesto celog imena, javlja samo reč Upravljač (Controller) kako bi se još više naglasila njegova društvena moć. Važno je, međutim, pomenuti i paralelu s Kemalom Atatürk (Mustafa Kemal Atatürk, 1881-1938), simbolom turskog nacionalizma i, još važnije, aluziju na Alfreda Monda (Alfred Moritz Mond, 1868-1930), osnivača i rukovodioca hemijske kompanije pod nazivom „Imperijalna hemijska industrija“ (*Imperial Chemical Industries*). Mustafa Mond je otelotvorenje velikih konglomerata koji će postati dominantni u industrijskom svetu, a kao kombinacija naučnika i industrijalca, idealan je predstavnik rukovodeće klase tehnochrata i racionalista. Haksli kroz čitavo delo na ovaj način komunicira sa svojom stvarnošću, unoseći dozu kritike i upozorenja svetu koji dolazi. Direktor centra ne znamo ni pravo ime već ga nazivamo po funkciji koju obavlja u društvu, a koja je u tekstu označena inicijalima D. C. (D. H. C.). Ovim se naglašava njegova bezličnost i nevažnost u pogledu individualizma jedinice, a on i jeste najbolji predstavnik ovog društva koje je materijalistički i kolektivistički ustrojeno. Kod njega upoznajemo samo neprirodnu strast u sprovođenju zakona koji vladaju u ovom društvu i poniznost prema autoritetima od kojih dobija naređenja. Pre ostalih glavnih likova, interesantno je pomenuti devojčicu koju u jednom momentu sreće direktor i pita je za ime, a ona odgovara da se zove Poli Trocki (Polly Trotsky). Evidentna je Hakslijeva aluzija na poznatog ruskog komunističkog disidenta Trockog (Лев Давидович Троцкий, 1879-1940), kao i ironičan kontekst u koji ga stavlja pisac. Naime, devojčica juri dečaka koji ne prihvata, inače, normalnu i opšteprihvaćenu seksualnu igru, i, iz tog razloga, biva poslat u psihijatrijsku bolnicu. Devojčica se pravda da ništa nije uradila i da nije kriva, a direktor je ohrabruje da nađe drugog dečaka s kojim bi se igrala. Ova scena jeste Hakslijeva izvanredna parodična aluzija na iskrenost, relevantnost i snagu Trockog u borbi protiv staljinističkog sistema koji je imao neke slične metode u obračunu s neistomišljenicima poput onih iz *Vrlog novog sveta*.

Jedan od glavnih likova, Bernard Marks (Bernard Marx), jasna je aluzija na Karla Marksa (Karl Heinrich Marx, 1818-1883), idejnog tvorca komunizma i socijalizma, ali u njegovom izvornom značenju. On predstavlja nekog ko odudara od vladajućeg mišljenja i nekog ko je zbog toga delimično izopšten. On, kao pripadnik više klase, u početku shvata značaj individualizma koji se kasnije degradira pod uticajem ljudskih slabosti i postaje nešto što je u skladu sa „vrlim novim svetom“. Naglašena je i njegova fizička hendikepiranost u odnosu na njegovu klasu. On zbog toga trpi osudu društva, što kod njega stvara različite komplekse. Ovim Haksli prikazuje kako se, u suštini, velika ideja može degradirati u konkretnoj realizaciji ako je neprilagođena prirodnim ljudskim predispozicijama. Pisac se posredno, kroz lik i ime Bernarda Marksa, obračunava sa svim slabostima vladajućih ideologija svog doba, ali i današnjeg vremena. Hakslijev je odnos prema komunizmu i socijalizmu negativan; on ih tretira kao varijante naučnog racionalizma koje jedino izdvaja još veća arogancija i fanatičan duh. Oktobarsku revoluciju i novostvorenu sovjetsku državu on optužuje zbog inertnosti i iskrivljavanja levičarske ideje. Po sličnom, ideološkom ključu on stvara i imena poput Sarodžini Engels (Sarojini Engels), kao aluziju na Fridriha Engelsa (Friedrich Engels, 1820-1895), Lenjine Kraun (Lenina Crowne), kao jasnu aluziju na Lenjina

¹ Ibid, p. 167.

(Владимир Ильич Ленин, 1870-1924), Herberta Bakunjin (Herbert Bakunin) kao aluziju na anarhistu Mihaila Bakunjin (Михаил Александрович Бакунин, 1814-1876).

Prirodno, Haksli se jednako snažno obračunava i sa „desnim krilom“ političke scene oličene u okrutnim diktatorima, ali i velikim kapitalistima. Tako, u *Vrlom novom svetu* srećemo jednog Benita Huvera (Benito Hoover), kao jasnu aluziju na predsednika Sjedinjenih Američkih Država Herberta Huvera (Herbert Hoover, 1874-1964), inače čoveka na čelu Amerike u vreme nastajanja romana *Vrli novi svet*. On ostaje upamćen po krilatici „posao Amerike je posao“ („the business of America is business“), a kritičar Meker posmatra ime i prezime Benita Huvera kao „oksimoronsku kombinaciju kapitalizma i fašizma“¹. U takvom kontekstu javljaju se i imena kao što su Prajmo Melon (Primo Mellon) i Morgana Rotšild (Morgana Rothschild).² U „tehnološkom smislu“, tu su imena poput Džoana Dizel (Joanna Diesel) i Klara Deterding (Clara Deterding).³ Nauka je oličena u Darvinu Bonaparteu (Darwin Bonaparte), već pomenutom Bernardu Marksu i Helmholtcu Votsonu (Helmholtz Watson). Kada je reč o Votsonu, Haksli nedvosmisleno aludira na tvorca bihevizma u psihologiji. Po kritičaru Mekeru, Haksli ipak manje ironično govori o ličnostima u spoju imena i prezimena Helmholtz Votson, a više osuđuje samo društvo. Tako, Helmholtz jeste zapravo prezime Hermana Ludviga fon Helmholtza (Hermann Ludwig von Helmholtz, 1821-1894), nemačkog naučnika, a Votson dolazi od Vilijama Votsona (Sir William Watson, 1858-1935), engleskog pesnika. Očigledna je Hakslijeva namera da spoji nauku i umetnost, koja u „vrlom novom svetu“ služi za stvaranje parola i slogana, ali i da stvori kontrast Državi koja ne poznaje istinsku vrednost ni umetnosti niti nauke.

Glavni junak *Vrlog novog sveta* je Džon (John), koga stanovnici nazivaju Divljakom (The Savage), što je jasna aluzija na Rusoa i njegove teorije o plemenitom divljaku. Džon ne može da se prilagodi onome što, koristeći Šekspirove reči, naziva „vrlim novim svetom“, jer ni te reči, a ni on sâm, ne pripadaju tom svetu. On se u svakom pogledu izdvaja iz sveta gde je „njegovo fordovstvo“ šef proizvodnje svega prisutnog i, shodno tome, grčevito se hvata za sve što je bliže njegovom starom svetu u kome nekakav vid emocija ipak postoji. Otuda i njegovo uporno citiranje Šekspirovih reči koje, i tako pojednostavljeno i površno upotrebljene, nadmoćno zvuče u svetu koji ne predstavlja ništa više do uvećane fabrike automobila u Detroitu. S tim u vezi, potpuno je jasno zašto Haksli ostavlja imena Henrija Forda i Ivana Pavlova (Иван Петрович Павлов, 1849-1936) u izvornom obliku, smatrajući njihovo delanje temeljnim za razvoj Države novog sveta. Prvi je već pomenut kao vrhovno božanstvo, a naučni rezultati drugog, kao tvorca teorije uslovljavanja ponašanja, presudni su za funkcionisanje Države. Pavlovljeve „obrazovno-vaspitne zasluge“ veoma su cenjene u „vrlom novom svetu“, a ekstremnu primenu ilustrovao je direktor kroz priču o eksperimentu s bebama.

Nisu, međutim, samo lična imena nešto što ilustruje i naglašava zakonitosti ovog sveta. Između ostalog, tu su i zanimljive novostvorene toponimske kovanice koje korespondiraju s ideologijom i religijom novog sveta, a zasnovane su na pojavama iz stvarnog sveta. Naime, osnove simbola religije „vrlom novog sveta“ dobijene su skidanjem gornjeg kraka sa krsta, a sve da bi se dobilo slovo T, odnosno ime modela T Henrija Forda kao metafore potrošačkog društva koje je Haksli vešto anticipirao mnogo pre nego što se pojavilo u svom razvijenijem obliku. U skladu s tim, stvoren je nov naziv za Čering Kros (Charing

¹ Sisk, D. W. (1997): *Transformations of Language in Modern Dystopias*. Westport: Greenwood Press, p. 35. (...) an oxymoronic combination of capitalism and Fascism.

² Prajmo Melon predstavlja kombinaciju imena španskog premijera i diktatora Miguela Primo de Rivera (1923-1930) i Endrua Melona, američkog bankara, dok ime Morgana Rotšild potiče od J. P. Morgana, američkog bankarskog tajkuna, kao i poznate bankarske porodice Rotšild.

³ Ime Džoana Dizel aludira na nemačkog inženjera Rudolfa Dizela, koji je stvorio dizel motor, dok je ime Klare Deterding aluzija na Henrija Deteringa, osnivača holandske kraljevske naftne kompanije.

Cross), deo stvarnog Londona, koji u Hakslijevom svetu nosi naziv Čering-Ti (Charing-T) budući da *cross* na engleskom jeziku znači *krst* i simbol je stare religije hrišćanstva, a u „vrlom novom svetu“ ustanovljena je nova religija zasnovana na gospodu Fordu i njegovom modelu T. Ovakva promena je neophodna

da se slučajno neki domišljati i radoznali građanin Svetske Države ne bi dosetio i sabrao dva i dva i na taj način doveo u opasnost čitav sistem, zasnovan, između ostalog, i na lingvističkoj manipulaciji.¹

Pisac se kreativno poigrava i drugim obeležjima i mestima, pa tako Bernard Marks u jednom trenutku, umesto Big Bena (Big Ben), poznatog londonskog sata i prepoznatljivog simbola, čuje zvuk Big Henrija (Big Henry), što predstavlja izuzetno parodično preslikavanje simbola iz realnog u distopijski svet. Isti junak, potom, ulazi u *Zajednicu pevača Fordovih sinova* (*Fordson Community Singery*), što dodatno pojačava ironiju. Da bi priča bila potpuna, stanovnici Države čitaju *Fordovski naučni pregled* (*The Fordian Science Monitor*), jedne od vodećih novina ovog sveta.

Iz prethodnih primera uviđa se ogroman značaj koji pisac daje stvaranju i kombinovanju imena i naziva, kao i skrivenim značenjima koja su ponekad lako uočljiva, ali je u nekim slučajevima potrebno dobro poznavanje Hakslijevog sveta i konteksta u kome je nastalo samo delo. Pisac na izvanredan način stvara vezu između stvarnog i distopijskog sveta koristeći elemente onomastike i toponimije. Time pojačava kritiku stvarnog društva koja deluje još strašnije unutar distopijskog okruženja.

3. NEOLOGIZMI I SLOGANI SVETA DISTOPIJE

Kada je reč o neologizmima, pisac, poput pomenute fabrike automobila u Detroitu, proizvodi nove reči, tzv. *Hakslijeve surogate*, preko potrebne „vrlom novom svetu“ kao nešto bolje i prihvatljivije od onih davno zaboravljenih reči. Na taj način, dobijamo *surogat krvi* (*bloodsurrogate*), *surogat kože* (*moroccosurrogate*), *zamenu za trudnoću* (*Pregnancy Substitute*), *obou surogat* (*oboe-surrogate*), *surogat nasilničke strasti* (*Violent Passion Surrogate*), *vitaminiziran goveđi surogat* (*vitaminized beef-surrogate*) i druge. Dakako, pomenuti termini dobijaju drugačije značenje u svom okruženju, vrlo često dvosmisleno i nama nerazumljivo.² Da nije samo takav slučaj sa pojedinačnim rečima već i sa sintagmama, ilustruju sledeći primeri: *pasterizovana spoljna izlučevina* (*pasteurized external secretion*), pri čemu nije jasno da li je reč o kravljem, ljudskom, ovčijem, i da li je, uopšte, reč o mleku; *sintetička muzika* (*synthetic music*), za koju se ne zna kako se ona razlikuje od obične muzike; slično tome, ne zna se da li bi *sintetički govor* (*synthetic talking*) mogao biti ekvivalent nekakvom govoru bez emocija; ni da li je *uzavreli kofeinski rastvor* (*boiling caffeine solution*) kafa ili nešto drugo?! Sva ova „vrla nova lingvistička rešenja“ javljaju se u direktnom govoru aktera radnje i, shodno tome, čitaocu se ne nude jasna značenja, nego je ostavljen da pomoću konteksta i ličnih pretpostavki nađe adekvatno rešenje. Jezik i značenje se potpuno razilaze, što u velikoj meri pomaže Državi da funkcioniše u željenom stanju. U tom smislu, važno je uvideti koliko je taj odnos između konkretnih stvari i reči postao

¹ Dergović, Z. (1997): *Utopija i distopija u modernom engleskom romanu* (Oldos Haksli, Džordž Orvel, Entoni Bardžis). Neobjavljeni magistarski rad, odbranjen na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija, str. 119.

² Više o neologizmima videti: Réka Benczes, *Creative Compounding in English*, John Benjamins Publishing Company, The Netherlands, 2006: p. 9-11.

konfuzan. Kada Lenjina u jednom trenutku opisuje svoj *maltusovski pojas* (*Malthesian belt*)¹ kao *pravi surogat kože*, nije potpuno jasno da li taj pojas ima zaštitnu, ili funkciju zamene za nešto. Moguće je shvatiti mnogobrojne konotacije reči i kontekste u kojima se one nalaze, no, utisak je da pisac upotrebom tih reči svesno naglašava artifizijelnost i površnost tog sveta.

Problem sreće je rešen vešto i efikasno u „vrlom novom svetu“ i to kroz potpunu zloupotrebu moći jezika. Naime, jezik je postao osnovni alat koji se koristi za proizvodnju sreće kod stanovnika ovog sveta, a njegova primena počinje još od najranijeg stadijuma u razvoju jedinke. Država za svaki mogući problem ili nastranost kod jedinke stvara odgovarajući i lako pamtljivi slogan. Uočljivo je da su upravo ti kratki slogani jedini odraz prave demokratije u „vrlom novom svetu“ jer su jednako dostupni, ili, tačnije, nametnuti svim kategorijama stanovništva. Jednostavni slogani razumljivi su i intelektualno najnerazvijenijim epsilonima, kao i društvenoj eliti - alfama sa dva plusa. Slogani se tokom razvoja svih jedinki ponavljaju beskonačno mnogo puta kroz proces hipnopedije, sve dok ne postanu nešto potpuno očigledno, dato; odnosno, nešto što je samo po sebi istina i pri tome predstavlja vrhunsku mudrost koja se ne dovodi ni u najmanju sumnju. U samim sloganima, koliko god besmisleno zvučali, skrivena je srž političke, društvene i svake druge organizovanosti tog sveta. Oni daju neophodnu utehu pojedincu kad god je to potrebno, a svojom univerzalnošću ili primenljivošću na svakog čoveka, čine taj kolektivni aspekt društva snažnijim. Jedne te iste misli dostupne su svima kao univerzalni lek protiv svih „bolesti“ individualizma, a na kraju one postaju jedna neupitna kolektivna misao. Najveća „lepota“ ovih slogana jeste u osećaju da pred svakom nedoumicom ili problemom, pojedinac ima gotovo rešenje sa prethodno pripremljenim uputstvom za upotrebu. „Vrli novi svet“ za svaku situaciju i problem ima unapred pripremljen slogan. Stoga, samo za jednu stvar, a to je podsticanje uzimanja droge *some*, stvoreno je nekoliko slogana: *gram u pravi čas – to je pravi spas (a gramme in time saves nine)*, *uz gram some sve se reši: sadašnje se vreme smeši (I take a gramme and only am)* i *bolje gram nego sram (a gramme is better than a damn)*. Ostali slogani su, opet, vezani za rešavanje duševnih problema pojedinaca ili služe za predstavljanje državne ideologije: *vreme prošlo i buduće moju dušu strašno muče (was and will make me ill)*, *svi pripadaju svakom (every one belongs to every one else)*, *kada pojedinac oseća, zajednica se trese (when the individual feels, the community reels)*, *istorija je smuti, pa prosperi (history is bunk)*. Kada je reč o religiji i molitvama, „vrli novi svet“ i za to ima slogan: *Forda slavimo, orgije pravimo (orgy-porgy, Ford and fun)*. Prema tome, slogani obuhvataju gotovo svaki deo života društvene zajednice i čine neodvojiv deo ličnosti pojedinaca.²

4. ZAKLJUČAK

Analiza pojedinih aspekata jezika u Hakslijevom *Vrlom novom svetu* pokazala je koliko književnost distopije može značajno uticati na savremeni engleski jezik. Haksli je vrlo vešto prikazao kakav nas mogući svet očekuje, a jedno od suštinskih obeležja tog sveta jeste upravo jezik. Dokaz da manipulacija jezikom, upravo kod Hakslija, dostiže svoj vrhunac jeste činjenica da stanovništvo nije sposobno da prihvati nikakvu alternativu jer je srećno u svom ropskom položaju. Zato se danas naslov Hakslijevog dela *Vrli novi svet* odnosi na izmanipulisano društvo koje nije svesno te manipulacije.

¹ Nazvan po Robertu Maltusu (Thomas Robert Malthus, 1766-1834), poznatom britanskom ekonomisti, koji je predviđao da porastom broja stanovnika svetu prethodi glad i katastrofa, a u skladu s tim, predlagao je krajnje surova rešenja u smislu ograničavanja stope nataliteta i povećavanja stope mortaliteta.

² Za prevode slogana korišćena knjiga Oldos Haksli, *Vrli novi svet*, prevod Vlade Stojiljkovića, Izdavački zavod Jugoslavija, Beograd, 1967.

Takođe, vidljiva je činjenica da se jezik može bukvalno proizvoditi i to u skladu sa željama vlastodržaca u jednom svetu. Pojednostavljivanje i zamagljivanje značenja reči i izraza karakteristični su u Hakslijevom svetu. Javljaju se aluzije na različita lična imena iz stvarnog sveta, kao i na imena mesta, a sve u cilju kritike stvarnog sveta koji sve više prihvata vrednosti „vrlog novog sveta“. Rađanje Hakslijevih neologizama i slogana ima isti cilj – da upozore kakav bi jezik mogao da postane, a s njim zajedno i svet u kojem živimo.

Dehumanizacija sveta i glorifikovanje distopijskih vrednosti jeste nešto što se neprekidno potvrđuje. Početak dvadeset prvog veka pokazuje svu *raskoš* Hakslijevog dela i to kroz njegovu stravičnu aktuelnost u svim porama društva. Danas, njegovo delo uveliko pripada stvarnosti, a vrlo malo ostaje u bezbrižnoj i dalekoj naučnoj fantastici. Razvoj modernih tehnologija je toliko brz da izuzetno utiče na čitavo današnje društvo, pa tako i na komunikaciju. Ona je usled hroničnog nedostatka vremena ubrzana, a u skladu s tim, površna i uprošćena do granica „vrlog novog sveta“. Era masovne (zlo)upotrebe jezika je odavno počela i manifestuje se kroz sve moguće kanale komunikacije. Razvoj Interneta kao sve dominantnijeg vida komunikacije čini jezik još ubojitijim sredstvom masovne obmane, a mogućnost audio i vizuelne komunikacije na daljinu čini celu stvar još savršenijom. Zato se danas u eri masovnog skraćivanja i pojednostavljivanja svega i svačega jezik našao u istoj poziciji. Što brže, kraće i – nerazumljivije jeste odgovarajući slogan. Reč, kao takva, devalvira i biva skrajnuta s terena kulture i umetnosti usmenog i pismenog izražavanja, a postaje ogoljeno sredstvo u džungli sve razvijenije masovne (ne)kulture.

LITERATURA

- [1.] Anderson, J. M. (2007): *The Grammar of Names*. Oxford: Oxford University Press.
- [2.] Baccolini, R., Moylan, T., eds. (2003): *Dark Horizons: Science Fiction and the Dystopian Imagination*. New York: Routledge.
- [3.] Benczes, R. (2006): *Creative Compounding in English*. The Netherlands: John Benjamins Publishing Company.
- [4.] Booij, G. (2007): *The Grammar of Words: An Introduction to Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- [5.] Đergović, Z. (1997): *Utopija i distopija u modernom engleskom romanu (Oldos Haksli, Džordž Orvel, Entoni Bardžis)*. Neobjavljeni magistarski rad, odbranjen na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija.
- [6.] Đergović-Joksimović, Z. (2009): *Utopija, alternativna istorija*. Beograd: Geopoetika.
- [7.] Firchow, P. E. (1984): *The End of Utopia: A Study of Aldous Huxley's Brave New World*. Lewisburg: Bucknell University Press.
- [8.] Haksli, O. (1967): *Vrli novi svet*. Preveo Vlada Stojiljković. Beograd: Izdavački zavod Jugoslavija.
- [9.] Huxley, A. (1998): *Brave New World*. New York: HarperCollins Publishers.
- [10.] Kumar, K. (1987): *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell.
- [11.] Moylan, T. (2000): *Scraps of the Untainted Sky*. Boulder: Westview Press.
- [12.] Sisk, D. W. (1997): *Transformations of Language in Modern Dystopias*. Westport: Greenwood Press.

**KVALITET U PREVODILAČKOJ INDUSTRIJI KAO SREDSTVO
“PREVOĐENJA”SRBIJE U EVROPSKU UNIJU: USAGLAŠAVANJE SA
EN 15038**

**QUALITY IN TRANSLATION INDUSTRY AS A MEANS OF
RENDERING SERBIA INTO THE EUROPEAN UNION: CONFORMITY
TO EN 15038**

Marija Plavša
Strumička 82 Beograd
063/806 33 86
m.plavsas@sezampro.rs

Abstract

This paper aims to explore the notion of quality translation as an underlying principle in maintaining language diversity within the EU. Different perceptions of quality translation will be briefly looked at, for the emphasis will be put on quality requirements proposed by the European standard EN 15038. Special attention will be given to EN 15038 certification in Serbia and the implications it has on the process of bringing Serbia closer to EU standards. Translation practice proposed by this standard will be compared to the one prescribed for translating the EU acquis. Finally, conclusions will be made on the necessity of standardization of translation services in Serbia as a prerequisite for rendering quality translations.

Key words: translation, translation services, quality, the European Union.

Sažetak

U ovom radu ćemo pokušati da istražimo pojam kvalitetnog prevoda kao principa koji leži u osnovi održavanja jezičke raznolikosti unutar Evropske unije. Kratko ćemo izložiti različita shvatanja o kvalitetnom prevodu, jer će naglasak biti stavljen na zahteve propisane evropskim standardom EN 15038. Sa posebnom pažnjom ćemo sagledati važnost sertifikacije prema ovom standardu u Srbiji i implikacije koje sertifikacija nosi u procesu približavanja evropskim standardima. Upoređićemo preporuke koje se odnose na praksu prevođenja propisane ovim standardom sa preporukama izdatim za prevođenje pravnog zakonodavstva Evropske unije. Na kraju, izvešćemo određene zaključke o tome da li je standardizacija prevodilačkih usluga u Srbiji neophodna kao preduslov za obezbeđivanje kvalitetnih prevoda.

Ključne reči: prevod, prevodilačke usluge, kvalitet, Evropska Unija.

1. Introduction

The principle of the European Union, a democratic federation of 27 member countries, to recognize the right to identity and to actively promote rightful usage of any of its 23 official languages, while at the same time chasing its goal of close integration among its member countries is widely spoken of. Much has been said about translation and interpretation, the tasks that underlie this unique multilingual policy and that are, therefore, major EU responsibilities. All translation within the EU relies upon professionals in the field and numerous accounts report that much has been done in raising the level of translators' competence through various on-going trainings¹. According to the European Commission's Directorate General of Translation (DGT) and the European Parliament's DGTRAD, their key concern is supplying a translation service which ensures both quality and efficiency (European Parliament 2010). In this light, bearing in mind that quality has gained growing importance in the provision of translation services, we want to explore the present state of translation quality in Serbian sociocultural environment and also shed some light on the quality assessment by means of prescribed quality standards. Therefore, we will outline the scope and meaning of the European standard the EN 15038 that sets out requirements for translation service providers and put it in the framework of Serbian translation market where quality certification is nowadays becoming more and more recognized as a formal verification of the product and service quality. What underlies this noticeable need for certification is the context of Serbia performing the task of translating the EU acquis, which is one of the prerequisites for the accession to the EU, the task seen as gigantic both pertaining to its scale, peculiarity and significance for the Republic of Serbia.

2. QUALITY IN TRANSLATION INDUSTRY AS A MEANS OF RENDERING SERBIA INTO THE EUROPEAN UNION: CONFORMITY TO EN 15038

2.1. Languages in the European Union

Was it the biblical tower of Babel, the nature-bound diversification of the Proto-Human language or may it be independent developments of a proto-linguistic form of communication to account for a vast number of languages in the world? The answer is yet unattainable. Still, what is true is that as far back as we can reach, a man has had the need to communicate his thoughts either within the same language or into the other. It could be said that the origin of translation is closely linked to that of language itself or to be precise, to that of writing itself.² What is also true is that the man has ever since had the need to live in a community, but at the same time to maintain his own individuality within it.

Hence, it is easy to understand how the European Union, a democratic federation of 27 member countries and 23 official languages, whose motto is 'United in diversity', safeguards the principle of respecting different cultures, traditions and beliefs, along with linguistic diversity. Currently, official languages of the European Union are: Bulgarian, Czech, Danish, Dutch, English, Estonian, Finnish, French, German, Greek, Hungarian, Irish, Italian, Latvian, Lithuanian, Maltese, Polish, Portuguese, Romanian, Slovak, Slovene, Spanish and Swedish.

¹Sosoni, I. (2011): "Training translators to work for the EU institutions: luxury or necessity?" *The Journal of Specialised Translation* Issue 16

²Lefevere, A. (1992). *Translation—History, Culture: A Sourcebook*. London: Routledge

Through the accession of new member states, the number of languages in the EU grows. So, it is expected that this year Croatia will join the EU and add to the number of languages.

With a view of including the Serbian language among the official languages of the EU, Serbia, as a candidate country, has to fulfill certain political, economic and institutional criteria for membership. It implies modifications, improvements and changes of practice in almost all industries, all of that with the aim of upgrading the quality of the output. The tendency of setting up principles of good practice as well as the harmonization with international practice reflect within the translation industry too.

2.2. Perceptions on quality translation

What do we mean by quality translation? In any account of inter-lingual communication, translation is used as a generic term. Professionally, however, the term translation usually relates to the written, and the term interpretation to the spoken¹. The term 'translation' used and discussed throughout this paper is confined to the written language, and refers to the product of translating. Long ago, translation was perceived good if it had promoted the author himself or the work in a favorable way, and so, linguistic forms were chosen to this purpose.² Following the development of language in general, along with the development of individual languages, the changes in the notion of translation quality were immanent too. Characteristics of good quality translation were altered throughout the time in the East and in the West independently. It cannot be denied that the Slavic region of Europe witnessed enormous changes in translation practice since the 9th century when Cyril and Methodius embarked on a project of translating the Holy Scripture from Greek into Church Slavonic.

From that period, many centuries passed until we reached the definition of good translation as an equivalent of the source language message in terms of style, meaning and genre. Equivalence relation between the source and target texts was generally considered the most salient feature of high quality translation, but it had to be modified due to semantic, socio-cultural, and grammatical differences between the source language and the target language. This brings us to K. Reiss³ who describes good translation as translation that meets intra-linguistic as well as extra-linguistic standards. Intra-linguistic standards refer to semantic, lexical, grammatical and stylistic compatibility of the source text and the translation, whereas extra-linguistic relate to context, topic, way of expressing feelings, etc. i.e. what is considered appropriate from cultural and social aspect. We could continue the list of definitions of translation quality, but the observation given by House encompasses the very quintessence of its changeable nature: "[e]valuating the quality of a translation presupposes a theory of translation. Thus different views of translation lead to different views of translation quality, and hence different ways of assessing it."⁴

Today, when the improvements in technology, the existence of translation tools and myriad of translation resources have helped upgrade the translation practice to meet the requirements of a demanding translation market, we could make a bold observation that all characteristics of good translation mentioned above can be summed up in the following words: reaching a customer satisfaction. The twentieth century put focus on a customer. The customer needs to be assured that in the world of mushrooming translation providers he chooses the one whose

¹Newmark, P. (1991): *About Translation: Multilingual Matters*. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters Ltd.

² Venuti, L. (1995): *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London and New York

³Reiss, K. (1989): *Text Types, Translation Types and Translation Assessment*, Translated by A. Chesterman, In A. Chesterman edition, p. 15-105.

⁴House, J. (1997): *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Narr.

product will be up to his expectations in terms of unobjectionable translation quality that necessarily involves quality of the procedures that lie behind creating it. High quality of the whole translation process brings added value to its end product and added value helps highlight an agency's professionalism in an oversaturated niche market.

Therefore, many European translation companies have long felt the need for a reliable method of demonstrating the quality of the services they provide to their customers. Many sought ISO 9001 certification as a demonstration of their commitment to quality management systems. However, as the ISO 9001 standard does not address the sort of translation-specific processes which many translators consider important in determining quality outcomes, this standard did not become widely accepted as a "guarantee of quality" in the industry. A closer look at the international practice will reveal a certain number of standards applied in Europe as a verification of the high quality of translation services. These standards include the Italian UNI 10574, the German DIN 2345, the Austrian Önorm D 1200 and Önorm D 1201 and the European EN 15038. In 2006, a quality standard, specifically written for the translation industry, EN 15038, was published by CEN, the European Committee for Standardization.

2.3. What is the EN 15038?

It is European Quality Standard for Translation Services (CEN/BTTF 138) that provides certification of translation-specific quality management using independent, on-site audits by recognized certification bodies. This standard is gaining acceptance worldwide and the European Union has begun including it as a benchmark in its tender specifications. It is currently being implemented as a national standard in 29 European countries.

EN-15038 includes the following sections:

1. Scope: the reasons for the standard to be created.
2. Terminology: definition of the terms used in the standard.
3. Basic requirements, which include: infrastructure - human and technical resources, quality management (of the service, not the translation itself) and project management. Relationship between the customer and the translation service provider: quotations, contracts, rights and obligations, viability studies, etc.
4. Translation Service Procedures: administrative, technical and linguistic work; translation process which includes translation itself, checking, revision, review, proofreading and final verification.
5. Added Value Services: localization, DTP, translation memory management, glossary compilation, etc. In general, any service that can be offered in addition to the translation itself.
6. Annexes: The purpose of these documents is informational in nature, not normative. They contain suggestions for different checklists, tasks or procedures, which are recommended to be put into practice in order to comply with the standard.

Main benefits of EN 15038 Certification. Running throughout the entire context of the standard, we see that there is a basic principle that consists of checks and corrections of the translation by a third party, that serves as a mechanism of providing increased quality of the translated text by means of increased objectivity. Critics say that it is one of the principal successes of the standard, along with recognizing the work done by reviewers and revisers. The EN 15038 standard also aims to unify the terminology used in the translation field, define basic requirements for language service, and create a framework for the interaction between customers and service providers in terms of their rights and obligations.

Well-organized workflow is a benefit to itself, but it also grants positive prospects for high-quality services. It goes without saying that displaying a certificate of a quality standard

procures higher client confidence, which has to be maintained by continuous improvement of services. Finally, a certification mark serves as a unique selling proposition (USP) in corporation communications.

2.4. How important is the EN 15038 Certification in Serbia?

Considering the fact that one of the obligations of the Republic of Serbia prior to the accession to the European Union is to translate its own legislation into English, to enable the European Commission to perform screening of the harmonization of legislation of the Republic of Serbia with that of European Union. Furthermore, what adds to this huge translation enterprise is the provision of the national version of EU *acquis communautaire*. This formidable task somewhat changes the picture of the Serbian translation market. With the aim of being chosen to participate in translating at least one part of 120.000 pages of the EU *acquis*, which makes the total of 200.000 translation pages, the hubbub of translation agencies is being characterized by the desire to find a way to enable the quality of their services become visible and stand out among others. A way to it may be a proof of compliance of their business practice with practice proposed by quality standards. This is a challenge for translation providers, but Serbian European Integration Office faces its own challenge of how to achieve uniform quality of translated documents and sustainable use of optimal terminology in the area of the European law. With a view to that, 'The manual for the translation of the EU *acquis*'¹ was prepared which proscribes basic rules of translation quality assurance. According to it, translations have to be reliable, correct and complete. Legal reliability, consistent use of terminology, understandable and clear language are basic criteria for good translations. Apart from these principles of translation quality assurance, certain technical standards must also be taken into account. Translators are required to adhere to the standard form for each type of act and this standard form dictates the structure and constituent elements of each act.

Besides linguistic and technical expertise, constant communication between translators and coordination bodies is of paramount importance, which includes giving feedback to translators, connecting translators and technical revisers, as well as connecting technical revisers with legal revisers. Also, once chosen, translators, coordinators, reviewers and revisers should be provided with continual professional training with the aim of sharpening their skills and upgrading their knowledge. Overall, since this enormous legislative corpus covers 20 fields, the translation process of these interdisciplinary acts must involve interdisciplinary approach. Related to this is the fact that Serbia lacks professionals with the potential to qualify as jurist-linguist, a professional indispensable in EU institutions and agencies, particularly those with legislative powers. Given Serbia's determination to become a member of the EU, foreign language learning should be given a more important role in legal studies.

As we can see, the criteria for the translation of the EU act shows no great difference in criteria for a high quality translation stated at the beginning of this paper. However, common translation practice in Serbia mostly means that a translator puts the finishing touch on the translation, unless otherwise demanded, but an additional demand for the translation of EU *acquis* is to subject the translation to the process of revision and review in order to grant maximum quality assurance. Therefore, this part also overlaps with the part of the EN 15038 that refers to translation service procedures.

¹Kancelarija za evropske integracije Vlade RS (2012): *Priručnik za prevođenje pravnih akata EU*, Republika Srbija Vlada Kancelarija za evropske integracije, Beograd

Nevertheless, there is a view within the translation industry that, while not doing any actual harm, an over-reliance on such standards can give a false sense of security. Blindly following translation standards does not on its own provide real assurance regarding translation quality. The argument is that the path to quality in translation is by focusing more on providing on-going training and feedback to translators. Also, if certain quality standards become requirements of national and international tenders for translation services, certification is likely to take place on a larger scale and all implications of this story might become meaningless, because it is well-known that terms massive scale and quality cannot have the sign of equality in between.

3. Conclusion

Instead of drawing some conclusions, this prompts us to pose the question of the need of translation agencies to be certified under EN 15038 in order to gain recognition as high quality translation service vendors. Though the number of the agencies certified under the EN 15038 in Serbia is still less than ten, we have to note recent increase in the number of those who stepped into the process of certification. Moreover, there is also a significant growth in number of Serbian translation agencies just claiming the conformity of their working procedures to EN 15038. The majority would agree that a sole application of the standard requirements together with good international practice could also yield good results. However, we have to admit that the establishment of working procedures according to the standard is undeniably recognized in Serbia as a means of highlighting the professional nature of translation service providers. The results are multifold. It brings them clients' confidence and also establishes stronger and healthier competition in the field and helps raise awareness that the only way of gaining the status of a member state is by walking towards the European Union along the quality-trodden path, be it trodden by certification under the EN 15038 itself or simple adherence to its quality propositions.

References

- [1] Bell, R.T. (1991): *Translation and Translating: Theory and Practice*. London: Longman.
- [2] Bureau Veritas Services: 'Sertifikacija prema EN 15038 kao način unapređenja usluga prevodilačkih agencija', (accessed 31.01.2013.), [available at http://www.bureauveritas.rs/docs/BV-Services_15038.pdf].
- [3] Catford, J. C. (1965): *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London
- [4] Chesterman, A. (1989): *Readings in Translation Theory*, Finn Lectura, Helsinki
- [5] Fawcett, P.(1997): *Translation and Language – Linguistic Approaches Explained*, St. Jerome, Manchester
- [6] Hlebec, B. (1987) Stav prema izvorniku kao factor u prevođenju, u: Časopis Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije, Beograd
- [7] House, J. (1997): *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Narr.
- [8] Kancelarija za evropske integracije Vlade RS (2012): Priručnik za prevođenje pravnih akata EU, [available at http://www.seio.gov.rs/upload/documents/prevodjenje/prirucnik_za_prevodjenje_pravnih_akata_evropske_unije.pdf].

- [9] Kancelarija za evropske integracije Vlade RS, Sektor za koordinaciju prevođenja (2012): Sisitem koordinacije pravnih akata EU na srpski jezik, [available at <http://www.slideshare.net/REFLESS/prez-mila-c-g-tempus>].
- [10] Kico, M. 'Funkcionalističke teorije prevođenja', IBN Sina, Naučnoistraživački institut Sarajevo, (accessed 07.02.2013.), [available at <http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/407-funkcionalistike-teorije-prevoenja.html>].
- [11] Lefevere, A. (1992). *Translation—History, Culture: A Sourcebook*. London: Routledge
- [12] Lepojević, D. 'Multijezičnost Evropske unije', Seminar paper at the Faculty of Political Sciences, Belgrade
- [13] Levy, J. (2000): 'Translation as a decision Process' in: Lorence Venuti, *The Translation Studies Reader*, "Routledge", London - New York, p. 59-148
- [14] Newmark, P. (1991): *About Translation: Multilingual Matters*. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- [15] Reiss, K. (1989): *Text Types, Translation Types and Translation Assessment*, Translated by A. Chesterman, In A. Chesterman edition, p. 15-105.
- [16] *Sosoni, I. (2011): "Training translators to work for the EU institutions: luxury or necessity?" The Journal of Specialised Translation Issue 16*
- [17] Zakhir. M. (2009): 'The history of translation' University of Soultan Moulay Slimane (accessed 07.02.2013.), [available at <http://www.traduceme.org/profiles/blogs/the-history-of-translation>].
- [18] Nolasco, L. F. (2007): 'EN 15038: European Quality Standard for Translation Services' (accessed 31.01.2013.), [available at http://www.imakenews.com/lweaver/e_article000868504.cfm?x=b11,0,w].
- [19] Venuti, L. (1995): *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London and New York
- [20] *Wikipedia: The Free Encyclopedia: 'Translation - quality standards'*, (accessed 13.02.2013.), [available at <http://www.en.wikipedia.org/>].

**IZNEVJERENA MULTIKULTURALNOST U KANADSKOJ ANGLOFONOJ
KNJIŽEVNOSTI: TIŠINA JAPANACA U ROMANU *OBASAN* DŽOJ KOGAVE**

**THE FAILED MULTICULTURALISM IN CANADIAN ANGLOPHONE
LITERATURE: SILENCE OF THE JAPANESE IN JOY KOGAWA'S *OBASAN***

Borjanka Đerić

Univerzitet Sinergija, Raje Baničića bb, Bijeljina

Telefon: +387 55 217-100

E-mail: bdjeric@sinergija.edu.ba

Sažetak

Roman *Obasan*, autorke japansko-kanadskog porijekla, Džoj Kogave, govori o neuspjeloj multikulturalnosti i o izgubljenosti kanadskih državljana japanskog porijekla koji su u periodu poslije Drugog svjetskog rata bivali progonjeni od strane kanadske vlade koja među najvažnije odlike svoje države ubraja upravo multikulturalnost. To je porodična drama na nivou japanske subkulture koja oslikava psihološku štetu razlomljenih porodica koja ne može biti politički nadoknađena. Japanci u Kanadi bili su stranci sebi samima, kao i u sopstvenim porodicama, ali i u okruženju. Nisu uspijevali integrisati se u kanadsku zajednicu – mogli su jedino da začute, i da žive bez izražavanja svojih najdubljih misli i osjećanja. Nepodnošljivi bol pretvorio je njihove „riječi u kamen”. Biti „drugi” za njih znači biti nijem, izgubljen, bez potomaka i doma – svi suštinski faktori koji definišu ljudsko postojanje nedostaju u toj multikulturalnoj zajednici. Glavna junakinja bori se da pomiri prošlu ali i sadašnju zbunjenost i patnju. Da li će se ova porodica odreći svog identiteta kako bi postala sličnija onima koji su je mučili? Ili će ostati vjerni svojoj kulturi? Borba između predrasuda i tolerancije, sjećanja i zaboravljanja, pravde i nepravde, obilježava živote alternativnih glasova koji funkcionišu unutar tradicionalne, glavne, multikulturalne kanadske anglofone kulture.

Ključne riječi: neuspjela multikulturalnost, Japanci, Kanađani, alternativne kulture.

Abstract

The novel *Obasan*, written by the Japanese-Canadian author Joy Kogawa, is about failed multiculturalism and displacement of Canadian citizens of the Japanese origin who suffered, being prosecuted after the World War II, feeling utterly displaced at their new homes. It is a family drama at the level of the Japanese subculture, depicting the psychological damage of shattered families which could not be politically recompensated. The Japanese in Canada were strangers to their families, to their surrounding, even to themselves. They could only fall into the silence, because they had to live without expressing in words their deepest thoughts and feelings, and, after all - 'The silence cannot speak.' The unbearable pain turned their

‘words into stones’. Being ‘the other’ for them is being wordless, timeless, childless, homeless – all the crucial factors that determine human existence are missing. The main character is struggling to come to terms with both past and present confusion and suffering. Will this family give up its identity in order to become similar to people who have tortured them? Or the characters will be faithful to their true selves? The struggle between prejudices and tolerance, memory and forgetting, justice and injustice is what marks the lives of the alternative voices functioning inside the traditional, mainstream, multicultural Canadian Anglophone culture.

Key words: failed multiculturalism, Japanese, Canadian, alternative cultures.

1. IDENTITET U MULTIKULTURALNIM ZAJEDNICAMA – SOCIOLOŠKA I KNJIŽEVNA PERSPEKTIVA

Problematika identiteta oduvijek i bez prestanka zaokuplja kako sociologe, filozofe, istoričare, tako i književnike. Postoje različiti pristupi i teorije o identitetu - karakteristični problemi koji se tiču identiteta bivaju sagledani iz različitih uglova. Mnogi faktori utiču na stvaranje, mijenjanje, slabljenje i gubljenje identiteta – u prvom redu tu su kultura, jezik, tradicija, obrazovanje, istorijski i društveni pokreti, te, u posljednje vrijeme sve jače, medijska kultura i globalizacija. No, prije nego što dublje uđemo u razmatranje faktora koji utiču na promjenu identiteta, neophodno je definisati šta je zapravo identitet. Kao što Haralambos i Holborn u svojoj opsežnoj sociološkoj studiji (*Sociologija, teme i perspektive*, 2002) primjećuju, identitet je ono što ljudi misle da jesu, ono što ih obilježava, pa bilo da je to nacionalna i etnička pripadnost, seksualna orijentacija, rod ili klasa. Identitet je izvor smisla jer, kako primjećuje Calhoun (u: Castells 2002: 16):

Ne poznajemo narode bez imena niti jezike ili kulture kod kojih ne postoji neki način razlikovanja između sebe i ostalih, između „nas” i „njih”... Samospoznavanje je uvijek čin izgrađivanja ma koliko se čini da se radi o otkrivanju – nikad nije u potpunosti odvojivo od tvrdnji da ga na posebne načine poznaju i drugi.

Proučavanje identiteta pruža mnoštvo mogućnosti, plodno je tlo za istraživanja raznovrsne sadržine i opsega, jer : „Identiteti imaju različite aspekte, često se mijenjaju i mogu sadržavati znatna protivrječja” (Haralambos, Holborn 2002: 886). Za nas postaje posebno primamljivo istraživanje identiteta u savremenom dobu, koje karakteriše fragmentiranost, gubljenje osjećaja pripadnosti, izgubljenost u sve prisutnijoj hiper-realnosti. Nove kulturne i društvene granice se globalizacijom svaki dan iznova povlače – nema više zajedničke kulture; sve su jači ekstremni individualizam sa jedne strane, i gubljenje bilo kakvog identiteta sa druge. Savremena društva proživljavaju proces postmodernizacije –čvrst osjećaj identiteta nestaje, ljudi gube jasnu sliku o tome ko su, pa, umjesto jednog stabilnog identiteta, posjeduju nekoliko, ponekad suprotnih i sukobljenih identiteta.

Na samom početku treba naglasiti da postoji nekoliko klasifikacija identiteta. Jedna od osnovnih klasifikacija razgraničava lični i društveni identitet. Lični identitet je zapravo zasebni identitet jedinke koja funkcioniše unutar zajednice, dok društveni identitet stvaraju jedinke unutar grupe, ističući svoje zajedničke karakteristike. Društveni identitet je „naše razumijevanje onoga tko smo i tko su drugi ljudi” (Richard Jenkins, u: Haralambos, Holborn 2002: 921). Društveni identitet je i „proces stvaranja smisla na temelju kulturnih atributa ili srodnog niza kulturnih atributa kojima je data prednost u odnosu na druge izvore smisla” (Castells 2002: 16). Prije nego potrebne zajednička kultura ili kolektivna svijest, koje oblikuju društveni identitet i omogućavaju nesmetano funkcionisanje društva (Durkheim u:

Haralambos, Holborn 2002: 887) bivaju zanemarene, uslovljavajući potpuno gubljenje kako ličnog, tako i društvenog identiteta.

Sociologija i književnost se oduvijek prepliću. Kako Lucien Goldmann (u: Haralambos, Holborn 2002: 893) primjećuje, umjetnička djela odražavaju svjetonazor određene društvene klase. Društveni život je jedna cjelina unutar koje funkcionišu književnost i razne društvene ideologije. Kultura je predstavljena ne samo kroz umjetnost i književnost, već i ukupnim načinom življenja – to je jedan opšti društveni proces. Matthew Arnold (u: Haralambos, Holborn 2002: 900) govori o kulturi i književnosti, tj. čitanju, te koliko je kultura izgubila usled urbanizacije:

Ono što smo izgubili jest organska zajednica sa živom kulturom koju je utjelovljivala. Pučki napjevi, narodni plesovi, seoske kućice i rukotvorine znakovi su i izrazi još nečega: umjeća življenja, načina života, uređenih i oblikovanih tako da uključuju socijalne vještine. (Haralambos, Holborn 2002: 900)

Identitet je sastavni dio društvenog života. Danas ne postoji „etnička čistoća” – dvadeseti vijek je okarakterisan velikim migracijama, nastankom hibridnih kultura, što je u ogromnoj mjeri uticalo na decentriranje identiteta. Pojedinci ne uspijevaju pronaći neku srž ili središte identiteta, utemeljenu na klasi ili nacionalnoj pripadnosti. Harriet Bradley (u: Haralambos, Holborn 2002: 928) govori o razlomljenim identitetima – ljudi živjeći u savremenom svijetu ne uspijevaju pronaći bilo kakvo stabilno uporište, te postaju „razlomljeni”, zbunjeni i izgubljeni. Postoje pet aspekata koji uslovljavaju nejednakost: klasa, rod, rasa, etnicitet i dob.

Ovaj rad istražuje upravo te razlomljene identitete japanske zajednice u Kanadi. Kolektivni, društveni identitet japanskih Kanađana osvjetljen je sa sociološke i književne tačke gledišta – rad analizira istorijski roman kanadske spisateljice japanskog porijekla. Vidjećemo kako problematizovana etnička pripadnost na različite načine utiče na identitet junaka koji pripadaju trima generacijama japanskih imigranata. Razmotrićemo u kojoj mjeri su njihovi identiteti aktivni i polarizovani i naglasiti koliko je etnička pripadnost važna „kao izvor identiteta u zavisnosti od toga kako se ona politički koristi da bi se skupine mobilizirale i da bi im se dao osjećaj pripadnosti i povijesti“ (Haralambos, Holborn 2002: 931). Zatim, vidjećemo i u kojoj mjeri migracije stanovništva zbunjuju i komplikuju postojanje etničkih identiteta, nerijetko ih čak dovodeći u pitanje.

Migracijama skupine etničkih manjina dolaze u novo društvo te se, sa sociološke tačke gledišta, promjene unutar njihovih identiteta mogu analizirati primjenom modela useljenik-domaćin (Haralambos, Holborn 2002: 216). Roman *Obasan* prikazuje koliko sam proces prilagođavanja useljenika načinu života domaćina, kao i konačna asimilacija, ponekad mogu, usled konkretnih političko-istorijskih događaja, postati komplikovani. Džoj Kogava svojim romanom koji je amalgam sačinjen od elemenata poezije, istorije, politike i sociologije, oslikava kako se Japanci rođeni i odrasli u Kanadi, uprkos gubljenju snažnog kolektivnog etničkog identiteta, ne uspijevaju integrisati u kanadsko društvo u periodu do, u toku i poslije Drugog svjetskog rata.

Manuel Castells (2002) naglašava ulogu društvenog, tj. kolektivnog identiteta u turbulentnim procesima u društvu. Upravo taj društveni identitet nerijetko pruža posljednje utočište pred socijalnom nesigurnošću. Castells (2002: 18) razlikuje tri oblika identiteta, koji su jasno oslikani u romanu *Obasan*, što ćemo uvidjeti u nastavku rada. To su:

- legitimirajući identitet – oblikovan je dominantnim institucijama koje nastoje nametnuti i proširiti svoju dominaciju nad drugim, manje jakim društvenim zajednicama. To je, na primjer, preovladavajući kolektivni anglofoni i frankofoni protestantski identitet u Kanadi koji pod svojim okriljem drži sve

društvene identitete manjih imigrantskih zajednica (italijanske, ukrajinske, azijske i ostalih).

- identitet otpora – stvoren je od strane ugroženih i obespravljenih; različit je ili suprotan dominantnim društvenim institucijama i dovodi do oblikovanja komuna ili zajednica. Ovaj tip identiteta „izgrađuje oblike kolektivnog otpora inače nepodnošljivom ugnjetavanju”; nastaje „iz osjećaja otuđenosti s jedne strane i negodovanja naspram nepravednog isključivanja” (Castells 2005: 19).
- projektni identitet nastaje kad društvene zajednice pod dominacijom na osnovu karakteristika tog nadređenog društvenog i kulturnog materijala grade novi sopstveni identitet kojim ponovo definišu i stvaraju novi položaj u društvu, preobrazivši ključne karakteristike sopstvenog identiteta i potpuno se prilagodivši dominantnoj sili.

Ove tri podvrste identiteta pronalaze se u zajednicama u kojima postoji jedna, ili, u slučaju Kanade dvije dominantne struje, koje svojom moći potiskuju sve manje društvene zajednice, ponekad ih brutalno marginalizujući, što ćemo vidjeti na primjeru zajednice Japanaca u Kanadi.

2. RAZLOMLJENI IDENTITETI U MULTIKULTURALNOJ KANADI

Razlomljeni identiteti se danas susreću u svakoj kulturi – postojanje stabilne i čvrste zajednice kao i njen opstanak potpuno se dovode u pitanje. Stalne migracije stanovništva stvaraju plodno tlo za nastanak poljuljanih, razlomljenih i problematičnih identiteta. Japanci se počinju doseljavati u Kanadu još 1877. godine. Već do 1914. godine deset hiljada Japanaca stalno je nastanjivalo Kanadu. Po popisu iz 2006. godine procijenjeno je da danas u Kanadi živi 98 900 Japanaca. Široj javnosti su svakako manje poznate činjenice koje se tiču japanske zajednice u Kanadi. Recimo, u odnosu na ostale tragične događaje iz perioda Drugog svjetskog rata, progon i internacija dvadeset hiljada Kanađana japanskog porijekla je zanemarena. Nakon događaja u Perl Harburu, kanadska vlada je smatrala Japance opasnim neprijateljem, te je one koji su živjeli u Britanskoj Kolumbiji protjerala u unutrašnjost Kanade, smatrajući ih potencijalnim špijunima i prijetnjom nacionalnoj sigurnosti. Većini Japanaca je oduzeta imovina, te su premješteni u napuštene gradove-duhove (nekadašnje rudarske gradiće), ili čak radne logore, gdje su živjeli u užasnim uslovima, bez ikakvih ljudskih i građanskih prava.

Kanadska spisateljica japanskog porijekla Džoj Kogava prekinula je tišinu koja je godinama prekrivala istinu o sudbini kanadskih Japanaca za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata. Objavivši roman *Obasan* 1981. godine, šokirala je mnoge. Iznoseći manje poznate političke i istorijske činjenice koje su bile zanemarene, glasno je podržala pokušaje Japanaca da dobiju naknadu i izvinjenje za sve što su pretrpjeli tokom internacije. Roman uvodi čitaoce u nepoznati svijet Kanađana japanskog porijekla čije iskustvo je „urnuto pod tepih povremeno zaboravne istorije“ (Davidson 1993: 13).

Ovaj istorijski roman govori o progonu i internaciji Japanaca u Kanadi iz perspektive petogodišnjeg djeteta, Naomi Nakani. Tokom romana, Naomi kao već odrasla žena traga za istinom, pokušava da shvati sopstveno bolno djetinjstvo koje je samo dio zajedničke istorije bola i patnje. Ona želi da pomiri svoju prošlost i sadašnjost. Roman predstavlja porodičnu dramu na nivou japanske kulture jer govori o porodici koja je progonjena, razdvojena i čija se psihološka šteta ne može nadoknaditi bilo kakvim političkim aktom, niti materijalnom kompenzacijom. Šokirani i zbunjeni, Japanci koji su se zadesili u Kanadi u to vrijeme su bili

stranci – stranci u svojoj zemlji, u svom okruženju, u svojim domovima, pa na kraju i sebi samima. Njihov identitet, kako lični tako i društveni, potpuno je poljuljan i „razlomljen” – zaglavljeni u međuprostoru koji se nalazi negdje između domovine – Japana, i druge domovine – Kanade, pripadnici japanske zajednice zapravo ne pripadaju nigdje. Njihova građanska prava su bila narušena – oduzeto im je pravo glasa; njihova ljudska prava su bila potpuno zanemarena – živjeli su na rubu egzistencije, lišeni svih faktora koji određuju ljudsko postojanje. Nisu mogli izraziti svoja osjećanja i misli, ogroman bol koji su osjećali „pretvorio je njihove riječi u kamen” (*Obasan*: 1) – ćutanje je predstavljalo jedini mogući način pomoću kojega su se borili sa stvarnošću. Porodica Kato-Nakani našla se na raskrsnici – jedan izbor bio je odustajanje, potpuno napuštanje i zaboravljanje svog identiteta kako bi postali slični onima koji su ih progonili; sa druge strane su željeli da ostanu vjerni sebi – svome jeziku, kulturi, nasleđu. Izbor između potpune asimilacije kojom bi njihov etnički identitet bio potpuno zaboravljen, i vjernost zajednici i ukorijenjenom kolektivnom identitetu koji bi ih spriječili da se uklope i normalno funkcionišu u zemlji-domaćinu, zaista je bio težak. Roman opisuje borbu između predrasuda i tolerancije, sjećanja i zaboravljanja, pravde i nepravde.

Džoj Kogava pokušava ispreplemati kanadsku i japansku tačku gledišta – ove dvije potpuno različite percepcije istorijskih činjenica u romanu oblikuju jednu integrisanu viziju – spisateljica pokušava izgraditi most koji će omogućiti bolje međusobno razumijevanje.

Porodicu Kato-Nakani čine tri generacije japanskih Kanađana: Isei (Issei) predstavljaju prvu generaciju imigranata koji su rođeni u Japanu i koji su se doselili u Kanadu između 1877. i 1928. godine. Toj generaciji pripadaju Naomini baba i deda, kao i ujak i ujna Obasan; Nisei (Nissei) su druga generacija Japanaca rođenih i odgojenih u Kanadi (poput Naominih roditelja i tetke Emili); Sansei – treća generacija Kanađana japanskog porijekla (kao što su Naomi i njen brat Stiven). Tabela 1.1. prikazuje pomenute tri generacije.

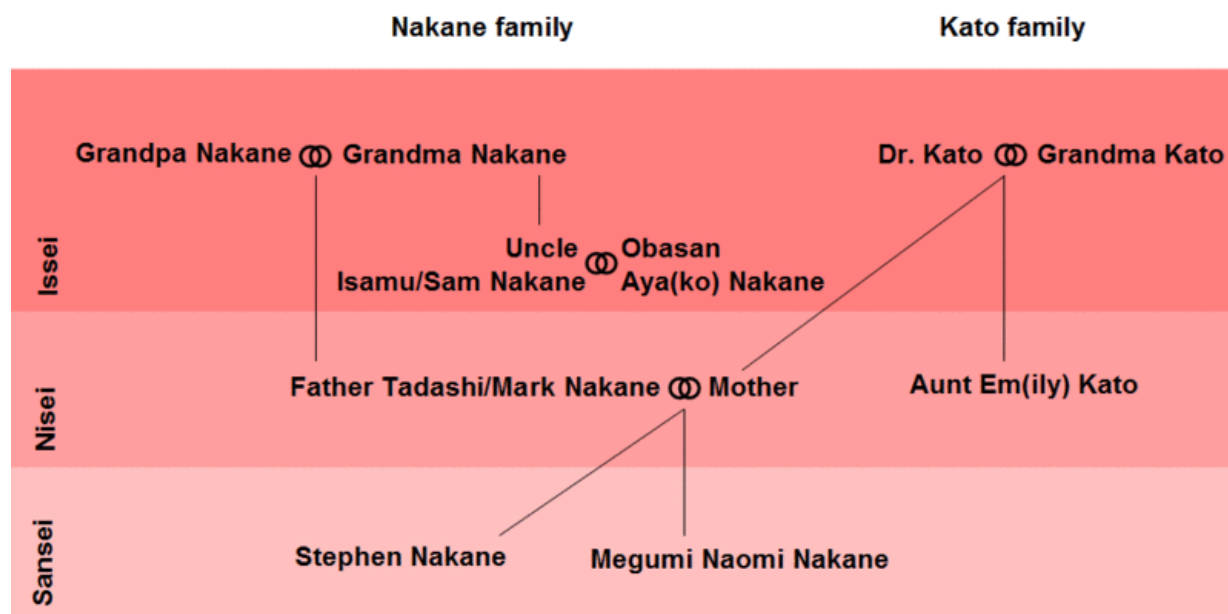

Tabela 1.1.¹

Sve tri generacije su smatrane neprijateljem po izbijanju Drugog svjetskog rata. Činjenica da su drugu i treću generaciju (Nisei i Sansei) činili Japanci rođeni i odrasli u Kanadi nije mijenjala opšti stav kanadske vlade prema njima. Naomi i njena porodica su protjerani iz Vankuvera, kuća i porodični posao su im oduzeti, porodica rasparčana (otac je otišao u radni logor, dok je majka neposredno prije početka rata otišla u Japan, iz koga se

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Obasan> [25.09.2012.]

nikada nije vratila). Tetak i tetka (tetka – japanska riječ je „obasan”) su preuzeli odgovornost i brigu o Naomi i njenom bratu, neumorno pokušavajući održati ostatak porodice na okupu, ne izražavajući gorčinu i bol pred djecom – ćutanjem su pokušavali prevazići i potisnuti ih.

Identitet imigranata u dijaspori evoluirao kroz njihove generacije. Na primjeru porodice Kato-Nakani možemo primijeniti i Castells-ovu podjelu identiteta (2002). Tri generacije japanskih imigranata su se različito borile, tj. odustajale od svog kolektivnog, etničkog identiteta. Prva generacija – Isei – predstavljaju identitet otpora. Iako u najvećoj mjeri materijalnim faktorima uslovljeni da napuste svoju postojbinu i bolji život pronađu sa druge strane okeana, u Kanadi, Japanci iz generacije Isei se potpuno protive asimilaciji i zaboravljanju svog etničkog identiteta. Između sebe se sporazumijevaju isključivo japanskim jezikom, engleski jezik usvajaju tek onoliko koliko im je neophodno kako bi ostvarili komunikaciju sa ostalim etničkim grupama; brižljivo čuvaju svoje običaje i kulturu (sjetimo se samo ujakovog „tvrdog” hljeba koji je pravio do posljednjeg dana svog života); zadržavaju izvorne japanske poglede na život i svijet. Jednom riječju – Isei Japanci ne prihvataju bilo šta strano i novo. Pravi, polarizovan primjer očuvanja etničkog identiteta, tj. održavanja identiteta otpora, je Naomina stara tetka Obasan. Priroda tog njenog otpora detaljno će biti analizirana u nastavku rada.

Većina Japanaca iz generacije Nisei i Sansei usvajaju takozvani *projektni identitet*. Oni na temelju dostupnog kulturnog materijala (kanadskog) grade novi smisao društvenog života. Usvajaju kulturu, običaje, jezik, model ponašanja koji pronalaze u svojoj novoj državi i na taj način pokušavaju potpuno da se asimiluju. Međutim, analizom ličnosti iz romana uvidjećemo da postoje različiti nivoi projektnog identiteta, koji umnogome zavise od intenziteta asimilacije Nisei i Sansei Japanaca. Iako su oni rođeni i odrastaju u Kanadi, njihov korijenski etnički identitet ne slabi. Dešavanja u toku i poslije Drugog svjetskog rata će još više zakomplikovati proces asimilacije; političko zlostavljanje probudiće u kanadskim državljanima japanskog etničkog porijekla želju da sačuvaju svoj potisnuti kolektivni identitet, koji je narušen konkretnim političkim mjerama kanadske vlade.

Drugi svjetski rat uzdrmaće stvaranje pomenutog projektnog identiteta japanskih Kanađana. Kanadska vlada radikalnim mjerama sasijeca proces asimilacije Japanaca, koji je uveliko bio u toku, potpuno ih izopštavajući iz kanadske društvene zajednice. Porodica Kato-Nakani prvo biva poslata u Slokan, mali, napušteni rudarski grad u unutrašnjosti Kanade. Naomi, iako je rođena u Kanadi, čak iako su njeni roditelji rođeni u Kanadi, zajedno sa svojom porodicom biva izopštena, potpuno gubeći tek stečeni društveni identitet. Žive u kolibici usred šume nekoliko godina. Po završetku rata, morali su opet da se sele i to dalje u unutrašnjost; druga opcija je bila povratak u Japan (iako cijela druga i treća generacija nikada nije kročila u svoju etničku postojbinu). Naomina porodica sada je završila u Grentonu, u još manjoj kolibi koja je ranije bila kavez za kokoške, bez struje i vode, u kojoj je, posebno u zimskim uslovima, život bio nezamisliv. Radili su na farmi cvekle sve do 1949. godine. Čak i tada se nisu vratili u svoje predratne domove – imovina im nikada nije vraćena.

Predmet interesovanja ovog rada je prvenstveno način na koji su Japanci održavali svoj etnički, kolektivni identitet. Ono što nas najviše iznenađuje je njihovo ćutanje. Iako su nezamislivo propatili, sve ličnosti u romanu (osim tetke Emili), odbijaju govoriti o onome što se desilo. Poetski odlomak na samom početku romana opisuje dvije vrste tišine:

Postoji tišina koja ne može da govori.

Postoji tišina koja neće da govori.

Ispod trave nalaze se govornjivi snovi, ispod mora je more osjećanja. Govor koji oslobađa dolazi iz amniotičke dubine. Da bi ga čuli moramo zagrliti njegovo odsustvo. Ali ne ispunjavam zadatak. Riječ je kamen. (Obasan: 1)

Šta prouzrokuje tu tišinu? Ćutanje je svakako uslovljeno japanskom kulturom i obilježjima njihovog zajedničkog, kolektivnog identiteta uopšte, koja je otjelotvorena u tetki Obasan. Oni izražavaju ponos i dostojanstvo ćutanjem. Suzbijaju emocije; pasivni su, poslušni, pokorni, skromni; tiho prihvatanje stvarnosti je njihov način na koji se bore protiv svih nedaća u životu. Blagi su, suzdržani i umjereni, za razliku od silovitih Kanađana. Drugi razlog koji određuje tu nepremostivu tišinu je sâmi bol, o čijem intenzitetu se najčešće ne može govoriti. Japanci nisu sposobni podstaći stare rane, odbijaju da ponovo proživljavaju bolne uspomene. Osjećaju kako će strašne slike prije izbljediti ako ostanu duboko potisnute u sjećanju.

Dva potpuno različita stava kada je u pitanju očuvanje etničkog identiteta i nasleđa oličena su u Naominim tetkama. Tetka koju oslovljava japanskom riječju (*obasan*) pripada prvoj generaciji imigranata – rođena je u Japanu. Tetka Emili, sestra Naomine majke, rođena je u Kanadi, nosi englesko ime i tokom romana konstantno poriče da nije punopravna Kanađanka. Sve vrijeme naglašava svoj novostečeni, društveni identitet – Kanadu vidi kao svoju domovinu i osjeća se punopravnom Kanađankom. Naomi uočava da su njene tetke dijametralno različite:

Koliko su moje tetke različite... Jedna živi u zvuku, druga u kamenu. Jezik tetke Obasan ostaje duboko ispod zemlje, dok je tetka Emili ratnik riječi. (Obasan: 32)

Obasan je savršen pridjev identiteta otpora. Duboko se uvukla u ljušturu svog etničkog identiteta – živi u potpunoj tišini, pokorno zadržava sve svoje misli i osjećaje duboko u sebi. Ona i ujak ne govore o progonu Japanaca svojim sestrićima – Naomi i Stiven saznaju ponešto o trenutnoj situaciji samo „kroz šapate i mrgođenja, i previše ljubaznosti” (*Obasan: 73*). Sve do 1972. godine, djeca čak ne znaju ništa o stravičnoj sudbini svoje majke, koja je nastradala u nuklearnom bombardovanju Nagasakija. Obasanina tišina je nedokučiva i to ponekada frustrira Naomi – njena pitanja stalno ostaju bez odgovora. Sa druge strane, tetka Emili previše forsira pronalaženje odgovora, što zastrašuje Naomi. Obasan je oličenje japanske kulture i njihovog koncepta majčinstva po kojem, kako primjećuje Naomi:

Moramo uvijek poštovati želje drugih prije naših. Olakšaćemo život suzbijajući emocije. Onaj koji pokušava zadovoljiti sopstvene potrebe uprkos željama ostalih je „wagamama” – sebičan i bezobziran. Obasan ne pleše uz multikulturalnu melodiju niti reaguje na rasističko klevetanje. Ona ostaje na svojoj tihoj teritoriji, određenoj njenim pokornim rukama. (Obasan: 128)

Obasan je nijema poput kamena. Svoju tišinu koristi kao štit od svijeta u kome ne pripada. Kanadu, kao i nametnuti društveni identitet, doživljava kao nešto potpuno strano. Gluva je; njene suzne žlijezde su začepljene; „tokom godina tišina unutar njenog malenog tijela postala je velika i moćna” (*Obasan: 17*). Smatra da je jedini način pomoću kojega možemo prevazići bol njegovo shvatanje i prihvatanje. Uvijek misli o potrebama drugih, jedino što želi je da usreći ljude oko sebe. Ona ne optužuje niti krivi; njena jedina reakcija na svu patnju koju preživljava je – nevjerovatno začuđujuća – zahvalnost. Jasno je da su njena plemenitost i dostojanstvo vrline koje zapadnjačko društvo ne cijeni – čak je i njen nećak Stiven smatra blesavom staricom, koja je „previše Japanka”. Obasan predstavlja pokornost i zahvalnost Isei generacije. Međutim, iako je tiha i do kraja tradicionalna, čitaoca oduševljava njena čelična snaga sa kojom se bori sa često nepodnošljivo tragičnim situacijama koje ih zadešavaju. Iako su njene riječi rijetke, ona je izvor ljubavi i podrške za Naomi i Stiven; njena ćutnja ih štiti.

Jedino druga tetka, Emili Kato, želi da probije taj zid izgrađen od pokorne, pomirljive tišine. Ona djeluje suprotno – insistira da se o prošlosti, koliko god bolna bila, mora govoriti, da je se moraju sjećati. Bori se da objelodani i, na taj način, ispravi sve loše i pogrešne stvari koje su pretrpjeli, kako njena porodica, tako i cijela zajednica Japanaca u Kanadi. Za nju je

najvažnije suočiti se sa prošlošću, pričati o njoj, analizirati je, protestovati protiv nje i, na taj način postići njeno razumijevanje; kao što sama kaže:

Moraš da se sjećaš. Ti si sopstvena istorija. Ako odsječeš bilo koji komadić svoje istorije, sječeš sopstveno tijelo. Ne poriči prošlost. Sjećaj se svega. Ako si ogorčena, budi ogorčena. Isplaci se! Vrišti! Poricanje je gangrena. (Obasan, 49-50)

Tetka Emili je izuzetno pametna, puna energije; u nekim momentima ponaša se kao krstaš, koji na svom pohodu vidi i koristi riječi kao političko sredstvo pomoću kojega će povratiti dostojanstvo i imovinu koje su brutalno oduzeti kanadskim Japancima. Ona želi da priča o životima Nisei generacije u Kanadi, kako bi učinila bližom i razumljivijom tu „izdajnički žutu opasnost” (Obasan, 152) koja je živjela u umovima Kanađana ophrvanim rasnim predrasudama. Ističe kako ćutanje kanadskih Japanaca pospješuje to nerazumijevanje, hrani zablude i predrasude, omogućava lažima koje bijeli, bogati Kanađani iznose, da žive, jačaju, ostajući neporečene. Da bi probila taj zid koji se stvara oko Japanaca u Kanadi, tetka Emili posjećuje razne konferencije, piše pisma vlastima, prikuplja podatke. Ne shvata tetku Obasan, tetka i Naominu majku – smatra ih previše pasivnim. Japance vidi kao „...stado ovaca. Pristojno. Krotko. Sve do klanice. Ali sve ovce bile su ostrižene i naterane u klanicu predrasuda.” (Obasan, 55)

Emili postaje previše opsjednuta prikupljanjem statističkih podataka o japanskoj zajednici u Kanadi u periodu internacije, pa ne prepoznaje jačinu bola koji je osjećala njena porodica. Jasno je da tiho prihvatanje surovog tretmana ne može donijeti dobro, sijući otrovnu ljutnju svuda, ali, sa druge strane, stalno vojevanje tetke Emili očigledno ne proizvodi jači niti drugačiji efekat. Gomila podataka koje prikuplja nalaze se u nekoliko sivih fascikli i paketa – odmotavanje klupka kako bi se došlo do istine traje jako dugo – tek na kraju romana čitaoci saznaju šta se zapravo desilo sa porodicom Kato-Nakani. Emili Kato je izgubljena u gomili informacija; njena ljutnja čak možda koči njen napredak – pretresanje prošlosti možda donosi razumijevanje, ali isto tako donosi bol i patnju. Ona samo želi da se strašne stvari iz prošlosti više nikada ne ponove i, otkrivajući istinu, želi da se oslobodi svoje ljutnje i ogorčenosti koje je progone.

Naomi, glavna junakinja u romanu, smještena je negdje između dva potpuno suprotna pola izražena njenim tetkama. Ne pripada ni jednom od dva suprotstavljena identitetska kalupa – ni identitetu otpora, ali ni projektnom identitetu. Njen identitet je višestruk – pored svog kanadskog imena (Naomi), ona ima i japansko (Matsumi). Pored kanadske kulture u kojoj odrasta, jako je izložena i japanskoj – kroz djelovanje starijih članova svoje porodice. Naomi mora da se vrati u djetinjstvo i na taj način ponovo preživi i rekonstruiše svoje bolne uspomene. Potresaju je različite traume – protjerivanje, internacija, seksualno zlostavljanje u djetinjstvu. Uprkos tim strašnim iskustvima, Naomi se ni u jednom trenutku ne žali, odbija da igra ulogu žrtve, poriče svoju prošlost. Pokušava da ostvari komunikaciju sa tetkom Obasan, kako bi razumjela „tužni jezik njenog bola i patnje.” U isto vrijeme, proučava dokumentaciju o japanskim Kanađanima u doba internacije, koju joj je poslala tetka Emili. Međutim, na početku romana Naomi je očigledno bliža tetki Obasan, iako bi joj ona trebala biti generacijski i kulturološki dalja – rođena je u Japanu i ima šezdesetak godina, za razliku od tetke Emili, rođene Kanađanke koja je samo dvadesetak godina starija od Naomi. Naomi podržava Obasanin izbor – potpuno ćutanje:

Neke uspomene je možda bolje zaboraviti. Zar nije Obasan jednom rekla: „Bolje je zaboraviti”? ...Prizivanje prošlosti je i prizivanje prošlog bola. Sve je u zaboravu. Prošlost nas samo može udaviti u svom kovitlacu. Istina je mračnija, sumornija, siva. (Obasan, 45)

Ali, na kraju romana vidljivo je kako Naomi shvata da tišina i zaborav neće olakšati situaciju niti donijeti bolje sutra. U bolnom, poetskom pismu koje upućuje svojoj mrtvoj majci, Naomi kaže: *Draga, nježna majko, obje smo bile izgubljene u sopstvenoj tišini. Naše*

ćutanje bilo je naše međusobna uništenje. (Obasan, 243) Naomi je sve vrijeme zapravo žudila da sa majkom podijeli svoj ali i njen bol i patnju, jer – obje su stradale – djevojčica zatočena i odrasla u radnim kampovima, u neljudskim uslovima i majka, zatočena u Nagasakiju za vrijeme nuklearnog bombardovanja.

Naomi predstavlja sve Japance u Kanadi koji su zaglavljani između onoga što jesu i onoga što trebaju postati. Obilježena je nepripadanjem, te je njen identitet u svakom mogućem smislu razlomljen.

Naomin brat Stiven, sa druge strane, predstavlja Japance koji su se potpuno asimilovali. Postaje poznat i priznat klasični muzičar. Potpuno se udaljava od svoje porodice. Ne uspjevši izboriti se sa konstantnom diskriminacijom kojoj su svi Japanci u Kanadi bili izloženi, Stiven postaje poput onih koji su tlačili i progonili njegovu porodicu i njegovu naciju. Potpuno odustaje od svog etničkog identiteta, zaboravlja svoju prošlost, etničku pripadnost, kulturu, običaje, porodicu. Gradi novi identitet – želi da potpuno zaboravi svoje porijeklo i projektuje se u „punokrvnog” i punopravnog Kanađanina.

3. (NE)MOGUĆNOST USPOSTAVLJANJA MULTIKULTURALNOSTI

Da li roman ima sretan završetak? Kogava čitaocima daje idiličnu sliku – Naomi u kanadskoj divljini, pronalazi utočište u prirodi koja je prihvata u svoj zagrljaj. Međutim, ona je i dalje sama, mučena, nesigurna. Još uvijek pokušava da nađe svoje mjesto u okrutnom, ogromnom svijetu, očajnički želi da pripada negdje. Ne želi više da se osjeća zbunjeno i izgubljeno, kao potpuni stranac. Nema snage za otpor društvenom identitetu, ali ne uspijeva da ostvari ni projektni. Želi da je Kanada prigrli – Džoj Kogava još jednom pokazuje svoj raskošni pjesnički talenat u jednom od poslednjih pasusa u romanu:

Odakle bilo ko od nas dolazi u ovu hladnu zemlju? O, Kanado, željela ti to da priznaš ili ne, mi potičemo iz tebe mi potičemo iz tebe. Iz istog zemljišta, istog zrnevlja i blata i močvara i grančica i korjenja. Potičemo iz zemlje koja kida i čupa svoje ljude poput korova i baca ih niz rub ceste... (Obasan, 226)

Sa druge strane, istorijsko razrješenje položaja japanske zajednice u Kanadi se može posmatrati kao sretno – 1988. godine kanadski premijer potpisao je zakon kojim se opoziva sve što je učinjeno Japancima u Kanadi. Odlomci iz Kogavinog romana *Obasan* su se čitali u parlamentu tokom procesa izvinjenja kanadske vlade. Javno izvinjenje i određivanje naknade upućeni kanadskim Japancima ipak nisu mogli nadoknaditi psihološku kao ni materijalnu štetu. Roman oslikava tamnu stranu kanadske istorije, kada se Kanada ponašala kao bijela kokoška koja je pripadala porodici Nakani, bijela kokoška koja je ključala žute piliće do njihove smrti. Ne dozvoljava im da se prilagode. Kao da osjeća da će, prihvatanjem Japanaca pod okrilje kolektivnog identiteta, omogućiti i ohrabriti nagrizanje temelja anglofone i frankofone protestantske kulture (Huntington, 2002). Veličanje različitosti, toliko često naglašavano, kako od strane Sjedinjenih Američkih Država, tako i od strane Kanade, u ovom istorijskom trenutku bilo je zanemareno. Kanada u ovom slučaju potvrđuje činjenicu da u čovjeku, ali i društvenoj zajednici, pored hranilačkog postoji i rušilački nagon. Progon i patnja japanskih Kanađana tokom i poslije Drugog svjetskog rata predstavlja krizni momenat u istoriji Kanade, momenat u kome je Kanada upala u zamku rasne hysterije. Pa iako je u srži kanadskog kolektivnog identiteta kultura koju su stvorili evropski doseljenici (u najvećoj mjeri Englezi i Francuzi), odnos kanadskih vlasti prema japanskoj zajednici je tamna mrlja u inače besprekornom dosijeku Kanade kao jedne od država koja u najvećoj mjeri veliča globalizaciju, multikulturalnost i kosmopolitizam, koja ohrabruje i podstiče fluktuaciju ljudi i transfer roba, ideja, ideologije, religija, političkih pokreta iz zemalja trećeg svijeta. Možda su se Kanađani u ovom slučaju prestrašili da će Kanada, poput Sjedinjenih država, postati, kako

navodi Samjuel Hantington „multikulturni amalgam” slabio povezanih građana, u kojem bi partikularni subnacionalni identiteti sa svih kontinenata nadvladali krovni američki identitet; došlo bi do erozije i slabljenja tog zajedničkog društvenog identiteta usled zastoja u procesu asimilacije imigranata u kanadsko društvo.

Da li je bolje i bezbolnije prilagoditi se i zaboraviti svoj etnički identitet? Sjećati se svoje postojbine, kulture, običaja, tragične prošlosti, ili zaboraviti sve i usvojiti kulturu nove domovine? Sjećanja ponekad mogu biti nasilna, poput paukova na tavanu tetke Obasan:

Poput niti starih paukovih mreža, koje, još uvijek ljepljive, lebde u zraku, prošlost nas čeka kako bismo joj se konačno pokorili, ili kako bismo se konačno pozdravili sa njom. Kada najmanje očekujem, sjećanje dolazi šunjajući se iz mraka, okrećući i preplićući vazduh, spremno da me zgrabi i uvuče u stare, komplikovane zagonetke. staro pitanje dolazi tutnjajući u noći kao džinovski moljac. (Obasan: 81)

Međutim, potreba za završetkom, za izlječenjem koje dolazi tek posle prihvatanja prošlosti je prejak i nadilazi sve ostalo. Bol i bijes koji su u slučaju japanskih Kanadana prouzrokovani kolektivnim isključivanjem moraju se prevazići. Svi se moramo sjećati prošlosti, pomiriti se s njom, izaći na kraj sa sopstvenim iskustvom, te, na samom kraju procesa izlječenja, donijeti konačnu odluku – da li ćemo potpuno zaboraviti, kako prošlost, tako i sve što ona nosi, u prvom redu onaj korijenski, etnički identitet koji je zapisan u našim genima. Ravnotežu je najčešće nemoguće postići – borba za očuvanjem i otpor prema asimilaciji nerijetko izazivaju tragične događaje na društvenom nivou. Sa druge strane, potpunim predavanjem i odbacivanjem svega u šta vjerujemo zarad opstanka u nametnutoj kulturi gubimo suštinu svoga postojanja. Na kraju se možemo složiti sa Kastelsom, koji ističe da etnički identitet jeste „temeljni izvor smisla i prepoznavanja kroz ljudsku istoriju, temeljna struktura društvenog razlikovanja, kao i diskriminacije.” (Castells 2002: 61) Razlomljeni identiteti potvrđuju koliko etnički korijeni postaju „izobličeni, podijeljeni, ponovno obrađeni, pomiješani, neujednačeno stigmatizirani ili nagrađeni prema novoj logici informacionalizacije/globalizacije kultura i gospodarstava, slažući simboličke sklopove od zamućenih identiteta.” (Castells 2002: 68)

Lietratura

- [1] Adachi, Ken (1976) *The Enemy That Never Was*. Toronto: McClelland & Stewart.
- [2] Castells, Manuel (2002) *Moć identiteta*. Prevod: Maja Bulović, Željka Markić. Zagreb: Golden marketing.
- [3] Davidson, Arnold E. (1993) *Writing Against Silence: Joy Kogawa's "Obasan"*. Toronto: ECW Press.
- [4] Fraile-Marcos, Ana Maria (1982) *The Letter of the Law and Canadian Letters: Joy Kogawa's "Obasan"*. Review of *Obasan*. Village Voice. 22 June: 45.
- [5] Gottlieb, Erika (1986) *The Riddle of Concentric Worlds in "Obasan"*. Canadian Literature 109, 34-53.
- [6] Haralambos, Michael, Holborn, Martin (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- [7] Huntington, Samuel (2004) *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster.
- [8] Kogawa, Joy (1981) *Obasan*. Toronto: Penguin Canada.
- [9] Tanaka, Shigenori (2006) *English and Multiculturalism – from the Language User's Perspective*. RELC Journal: 37; 47. Los Angeles: Sage Publications.

KOGNITIVNOLINGVISTIČKA DEKONSTRUKCIJA TEKSTA

Emir Muhić

Univerzitet u Banjoj Luci

emir.muhic@unibl.rs

Apstrakt: *Sveobuhvatnost kognitivnolingvističkog pristupa diskursnim fenomenima odražava prirodnost kognitivne paradigme koja, iako prati Suaussureovsku sekvencu analize lingvističkih nivoa koja počinje od morfoloških i fonoloških kategorija sve do strukturalno i značenjski relevantnih nivoa sinataksičke i semantičke elaboracije, pozicionira čistu strukturu u kontekst i uspostavlja organsku vezu između forme i funkcije, prvenstveno u semantičkom domenu. Analizom putem kognitivnolingvističkog instrumentarija dobija se jasnija interpretacija tvorbenih mehanizama i izlaznog proizvoda odnosno teksta koji kumulativno dobija rang diskursa.*

Kognitivna lingvistika postavljena je kao kohezivni element analize i teorijske deskripcije. Rad je teorijsko-deskriptivne prirode, a korpus će biti unesen kroz formulisanje teorijskog okvira koji u svom interdisciplinarnom obliku daje opis diskursa svjetske ekonomske krize kao centralne pokretačke teme i pratećih komplementarnih i žanrovski podudarnih fenomena. U radu su se, osim kognitivne lingvistike, koristile teorijske matrice sistemsko-funkcionalne gramatike, komunikologije i teorije medija. Poveznica navedenih naučnih platformi je leksički sistem odnosno njegova upotreba. Sve ono što je sekundarno u transformaciono-generativnom sistemu, primarno je u postulatima kognitivne lingvistike, sistemsko-funkcionalne gramatike i kritičke analize diskursa. Tekst kao takav, njegova organizacija, geneza i sadržajno orijentisana analiza. Valja napomenuti da rad, iako koristi pokoji alatku kritičke analize diskursa, nije dirigovan istom

Teorija konceptualnih metafora koja je osnovna postavka ovog rada spada u domen kognitivne semantike. Premisa ovog teorijskog okvira locirana je u srži ljudske percepcije po kojoj je metafora refleksija misaonog procesa a ne stilska figura. Po tom shvatanju jezik je konceptualno ustrojen a uvezivanje njegovih komponenti odvija se po prirodnoj sekvenci sklapanja značenjskih domena.

Ključne riječi: *kognitivna lingvistika, diskurs, svjetska ekonomska kriza, konceptualne kategorije, kognitivna paradigma.*

Uvod

Kognitivna lingvistika predstavlja složenu mrežu teorijskih modula i istraživačkih metoda koji u koherentnom slijedu prate procese jezičkog generisanja i analize realizovanih manifestacija jezika. Značenje odnosno semanticitet jezičkog iskaza zauzima primarni fokus istraživanja kognitivne lingvistike, dok su sintaksičke strukture u drugom planu na hijerarhijskoj ljestvici. To ne znači da je struktura kao takva irelevantna, no ukazuje da je u podređenom položaju u odnosu na značenje koje je okosnica komunikacije. U svakodnevnoj razmjeni informacija, ljudi ne razmišljaju o sintaksičkim kategorijama već o uspješnom i što preciznijem transferu i dekodiranju značenja. Aksiom semantičke centralnosti je bitna odrednica predmeta istraživanja kognitivne lingvistike. Pokušavši da postavi kognitivnu lingvistiku u odnos sa drugim lingvističkim pravcima i školama misli, Geeaerts (2006) postavlja pitanje: „Zašto je kognitivna lingvistika posebna i po čemu se razlikuje od drugih lingvističkih teorija?“ Odgovor svakako nije jednostavan, jer za svaki argument koji ponudi jedna lingvistička škola je moguće izložiti kontraargumente koji pobijaju opravdanost neke lingvističke hipoteze ili teorije. Ono po čemu se kognitivna lingvistika izvaja evidentno je u samom imenu. *Nomen est omen*¹ se adekvatno uklapa u deskripciju nomenklature ove lingvističke provenijencije. Langacker je započeo sistematično uklapanje teorijskih komponenti kognitivne lingvistike 1976. godine 20. vijeka. Ovaj teorijska platforma drastično odskače od dotadašnjih lingvističkih sistema interpretacije. Kognitivna lingvistika poznata i kao *prostorno-shematizovana gramatika*, ne smatra, za razliku od drugih lingvističkih pravaca, da je jezik potpun, dovoljan sam sebi, niti da ga je moguće opisati, a da se pri tome ne uzmu u obzir kognitivni procesi. Gramatičke strukture ne tvore formalizovane i zasebne sisteme reprezentacije. Oni se prema Geeaertsu (2006) reflektuju kao inherentne kategorije i simbolizuju konceptualizaciju semanto-pragmatičkog sadržaja. Kognitivnolingvistička misao teži vjerovanju da su morfologija, sintaksa, leksikologija, fonetika, fonologija i drugi etablirani lingvistički nivoi analize proizvoljno razgraničeni i da suštinski čine kontinuum koji se neizbježno oslanja na semantički potencijal. Geeaerts (2006), naposljetku, zaključuje da je bespredmetno analizirati gramatičke jedinice bez njihovog semantičkog okrilja, kao što je besmisleno pisati rječnik koji ne sadrži definiciju leksičkih unosa. Kognitivna lingvistika je zbog semantičke orijentacije sasvim različit pristup lingvistici od svih generativistički orijentisanih jezikoslovnih pravaca. Značenje se poistovjećuje sa konceptualizacijom, a apstraktne fenomenološke tvorevine, entiteti i različiti pojmovi tretiraju se kao misli i konceptualni konstrukti. Semantička tvorba počinje od inicijalne tačke ili korijena predikacije, što u kognitivnolingvističkoj taksonomiji označava kognitivno nedjeljive konceptualne domene ili prostore odnosno reprezentaciona polja konceptualnog potencijala. Semantičke strukture ili predikacije u kognitivnoj lingvistici imaju jasnu hijerarhijsku skalu koja se od navedenog korijena predikacije kreće vertikalno po raznimama kognitivnih domena koji mogu biti bilo koja vrsta konceptualizacije poput perceptivnog doživljaja, koncepta ili složenog sistema znanja. Geeaerts (2006) i Croft i Cruse (2004) smatraju da je konceptualizacija termin koji ima širok zahvat semantičkih markera. Konceptualizacija obuhvata recentne i fosilizirane konceptualne kategorije kao što su:

1. *Senzorni*
2. *Kinestetički podražaji*
3. *Emotivni*
4. *Prepoznavanje neposrednih kontekstualno poznatih situacija, kako društvenih i fizičkih, tako i lingvističkih.*

¹ Eng. Name is omen. Srb. Ime sluti suštinu; vp.

Budući da konceptualizacija počiva na kognitivnim procesima, primarni cilj je okarakterisati kognitivne događaje koji konsekventno oblikuju određeno mentalno-perceptivno iskustvo i doživljaj.¹

Jacques Derrida, francuski filozof i otac analitičkog sistema tekstualne analize, koja neumoljivo slijedi analitički hodogram sa ciljem detektovanja kontradikcija i semanto-pragmatičkih relacija unutar teksta dekonstrukcije, u svom bogatom radu sasvim slučajno objašnjava neke od vrijednosti kognitivne lingvistike. Derrida je smatrao da cilj dekonstrukcije nije ogoljavanje tekstualnog konstrukta, već ukazivanje na transparentnost interpretacije naizgled skrivenih elemenata. Formulirao je temporalno-filozofsku bifurkaciju budućnosti koja spada u njegov analitičko-dekonstruktivistički djelokrug. Čista budućnost (eng. future) odnosno *futuruidnost* i ono što on naziva *l'avenir*.

Čista budućnost se odnosi na ono što linearno slijedi kao logička sekvenca koja se deiktički može opisati riječima *sutra*, *kasnije*, *sljedeći*, i sličnim indeksima vremenskih relacija. Ta budućnost je predvidljiva, programirana, uklopljena u raspored djelovanja koji će se dogoditi. No postoji budućnost, *l'avenir*, koja se odnosi na dolazak koji se ne može predvidjeti i potpuno je neočekivan. Po Derridi, to je istinska budućnost. Dolazak *drugog* bez mogućnosti da se nasluti njegovo pristizanje. Dakle, ako postoji prava budućnost koja nadilazi ovu drugu, poznatu budućnost onda je to *l'avenir* odnosno dolazak *drugog* kada za to postoji najmanja naznaka.² Dolazak svjetske ekonomske krize, dolazak *drugog*, i njen razvoj kako u fizičkom domenu egzistencije, tako i u diskurzivnom dominiju predstavlja *l'avenir*. Izranjanje bez prethodnog očekivanja i prediktabilnosti koja je rezultirala globalnim, pansvjetskim i panekonomske turbulencijama koje su odjeknule u svim aspektima modernog modusa vivendi. Prirodnost geneze svjetske ekonomske krize uputila je analizu korpusa ovog fenomena kroz instrumentarij kognitivne lingvistike koja je naturalistički izdanak lingvističke misli. Ona se oslanja na misaoni redosljed koji je neposredna rezultanta prirodnosti jezika i kognitivnih procesa ljudske percepcije i lingvističke obrade.³ Kognitivnolingvistički pristup je socijalno orijentisan i funkcionalno baždaren, a iz ugla analize diskursa predstavlja premosnicu između teorijski usloženog sistema i aplikativnosti hipotetizovanih smjernica interpretacije u smjeru esencijalnog shvatanja i vrednovanja semantičke građe.

Brown i Yule (1983), Fairclough (1995) i Kroger (2000) saglasni su da su primarni ciljevi analize diskursa deskripcija i eksplikacija kako ljudski diskurs funkcioniše na postojeći način i na koji način ljudi postižu koherentan prenos kompleksnih značenja pomoću tekstova. Po njima teks jeste diskurs i predstavlja srž komunikacije. Tekst nije nužno pisana forma komunikacije, već manifestacija sveobuhvatnijeg sistema. Komunikacija sama po sebi je interaktivna forma društvenog djelovanja putem kojeg ljudi procjenjuju, tumače i utiču jedni na druge na različitim nivoima.

Da bi komunikacija bila uspješno realizovana, potrebno je uspostaviti matricu kohezije odnosno povezivanja i grupisanja semantičke građe čiji je konačni cilj diskurzivno stvaralaštvo. Dva pojma predstavljaju ključne karike u ovom nizu. Interpretativni okvir (eng. Frame) i perspektiva ili rakursivna pozicija (eng. Perspective) (Ensink i Sauer, 2003). Interpretativni okvir se odnosi na osjećaj participanata u diskurzivnoj tvorbi da su upoznati sa

¹ Više u Geeaerts (2006), Croft i Cruse (2004).

² Jane Doe Films, 2002: Derrida.

³ Langacker tvrdi da je kognitivno-lingvistički konstrukt teorijskog analiziranja na razini kategorija srodnih ljudskom mentalnom sklopu i tendencijama klasifikovanja. Nomenklatura kognitivnolingvističkog sistema preklapa se sa konceptulano-metaforičnim preslagivanjima i klasifikovanjima semantičkog sadržaja koji je eho materijalne stvarnosti.

procesom na koji je dati diskurs uobličen, prihvatljivost i prikladnost registra u datim situacijama kao i shvatanje suštine funkcije diskursa u društvenim situacijama. Perspektiva se odnosi na sadržaj diskursa, odnosno ugao iz kojeg je taj sadržaj predložen. Doprinos generisanju diskursa zavisi od činjenice koliko su participanti u procesu diskurzivne tvorbe u stanju ugraditi sopstveni sud i mišljenje o nekom fenomenu.

Ovi i slični okviri u koje postavljamo percepirani materijal čine kognitivnu lingvistiku pogodnim tlo za osnovnu armaturu interpretacije diskursa svjetske ekonomske krize. Kognitivna lingvistika je plodna grana lingvistike koja sadrži mnoštvo sistematizovanih shema i sistema, te bi demonstriranje svih potencijalnih kognitivno-lingvističkih okvira zahtijevao rad od nekoliko tomova. U ovom radu primat je dat sljedećim kategorijama:

1. Interpretativni okvir
2. Perspektiva ili rakursivna pozicija
3. Shematske mreže
4. Konceptualne metafore
5. Reprezentativna shematizacija

Navedeni pojmovi spadaju u okvir esencijalnih i gradivnih elemenata kognitivne lingvistike no svakako nisu jedini. Metonimija, konstrukcionistički pristup gramatici, mentalni okviri i slične teorijske postavke čine kognitivnu lingvistiku jedinstvenom amalgamacijom inovativnih i logički prijemčivih eksplicacija. Konceptualna mapa kognitivne lingvistike označava hodogram generisanja i interpretacije semanto-pragmatičkih kategorija.

Diskurs u/i kognitivna/oj lingvistika/ci

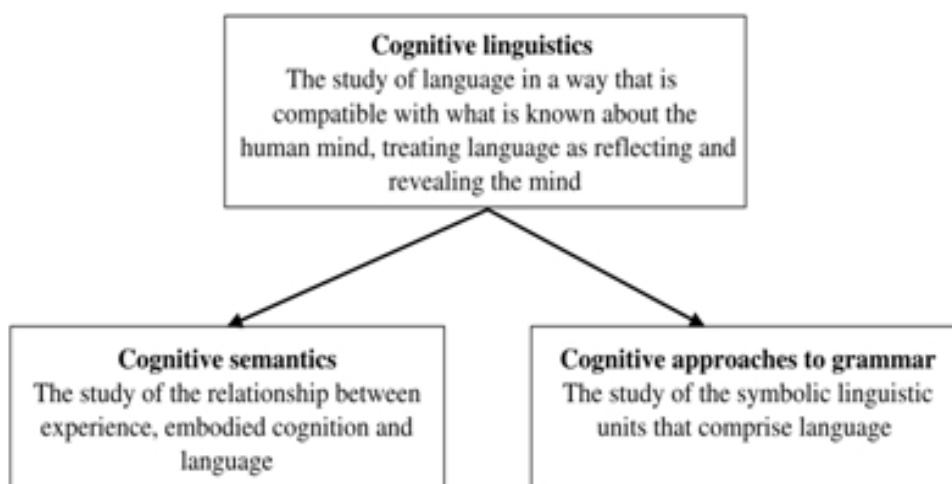
Diskurs svjetske ekonomske krize posmatran iz perspektive kognitivne lingvistike ukazuje na nekoliko upečatljivih manifestacija. Teorija *aktivne semantičke zone* (eng. active zone theory) i *perspektivizacija* (eng. perspectivization) spadaju u semantičke konstrukte koji se uklapaju u mozaik shematske mreže kognitivne lingvistike. Naime, perspektivizacija je *semantizovanje* odnosno proces profilisanja i aktivacije različitih komponenti koje sačinjavaju neku leksičku jedinicu u okvirima znanja usidrenog u interpretativni okvir. Ovo je svojevrsna hibridizacija semantike, pragmatike i kognitivne lingvistike. Taylor (2003) je objasnio teoriju aktivne semantičke zone i njenog pokretača perspektivizacije kroz primjer riječi *ponedjeljak*. Ova leksema predstavljena je kroz vizuru aktivnih zona koje sa sobom povlače konotativno tumačenje. Aktivacijom i deaktivacijom semantičkih zona postiže se efekat komuniciranja željene poruke na efikasan i kreativan način. Da bi ovaj sistem funkcionisao, kontekst mora biti jasan i kao takav upravo on određuje nivo jasnoće i kvalitet artikulisanog sadržaja.¹

Kognitivna lingvistika se račva na dvije fundamentalne kategorije. Kognitivna semantika i kognitivni pristup gramatici ili kognitivna gramatika. Ovu simplifikaciju izvršio je sam Langacker 2008. godine kada je za Oxford University Press izdao knjigu *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Navedena knjiga je redukovani i svedeni oblik kognitivno-lingvističke misli, no predstavlja i prekretnicu u Langackerovim stavovima prema jeziku iz ugla kognitivnolingvističkog stanovišta čije je temelje postavio.

Kao i svaka nauka, kognitivna lingvistika doživljava metamorfoze manjih ili većih razmjera. Svakodnevne inovacije nisu zaobišle ni ovu granu lingvistike, no suština ostaje i dalje čvrsto ukorijenjena u kognitivni pristup jeziku. Različiti autori pristupaju ključnim kategorijama kognitivne lingvistike, no postoji konsenzus da se ovaj lingvističko-filozofski naučni okvir može podijeliti na navedene dvije oblasti koje *suma summarum* prednost daju značenju. Ovo ne znači da gramatička podoblast ima manju vrijednost, već da prema

¹ Taylor (2003).

shvatanju kognitivne lingvistike upotreba jezika generiše značenje, a značenje konsekvrentno dovodi do obrazaca po kojima se semantičke kategorije oblikuju. Po ovom shvatanju, značenje je generator sopstvene sistematičnosti do koje se dolazi upotrebom. Ovdje se dešava djelimična konvergencija u stavovima kognitivne lingvistike i funkcionalno-sistemske gramatike. Dakle, kognitivno-lingvistički gledajući, kognitivna semantika ili njen semantički model značenja moraju prethoditi prikladnom kognitivnom modelu gramatike što je ilustrovanu u sljedećem dijagramu.

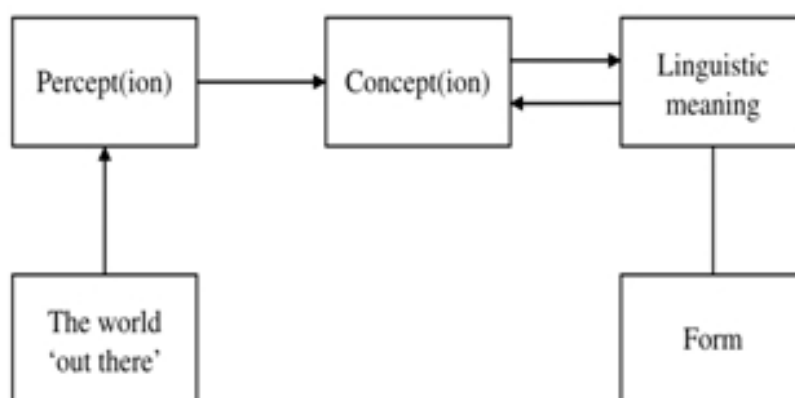
Slika 1. Evans i Green (2006)

Pojam predikacije koji je ranije pomenut u ovom poglavlju predstavlja semantički pol bilo kojeg izraza. Predikacija je, dakle, semantizovani koncept koji determiniše značenjsku matricu lekseme. Predikacija je i odnos srodnih karakteristika, ali za shvatanje jednog koncepta, u ovom slučaju lekseme ili veće semantičke konstrukcije, nije potrebno poznavanje svih gradivnih elemenata sistema predikacije jednog leksičkog uzorka.

Opseg predikacije i aktiviranje zona koje su relevantne za kodiranje i dekodiranje željene poruke zavisi od govornika odnosno tvorca leksičkog sklopa i primaoca ili recipijenta odaslane poruke. Kodifikator se trudi da formuliše poruku na način koji će navesti recipijenta da aktivira željene zone kodifikatora odnosno govornika. Langacker (1987) govori o simboličnosti jezika, te ga opisuje kao beskonačni niz lingvističkih izraza. Važnija tvrdnja koju je Langacker istom prilikom iznio odnosi se na prirodnost ili neprirodnost jezičkog izraza. Kao što je i sam naglasio, lingvisti su često skloni tvrditi da je njihov analitički sistem prirodniji od sistema drugih lingvista, no u slučaju kognitivne lingvistike, koja zasigurno ima nedostatke, stiže se utisak da je u pitanju organska matrica koja logički slijedi iz bihevioralnih tendencija čovječanstva.

Jedan od naturalističkih konstrukata kognitivne lingvistike je koncept domena. Croft i Cruse (2004) opisuju sistem domena kao slagalicu prirodnih slijedova koji popunjavaju semantički i konceptualni mozaik. Domeni se svrstavaju u bazične i apstraktne. Kognitivni domeni čine matricu domena ili shemu djelokruga domena. Predikacija je postavljena u relativni odnos sa domenima, pa se na osnovu njih dolazi do njene interpretacije. Bazični domen je fundus na kojem se gradi apstraktni domenski sistem značenja. Bazični domeni uključuju kategorije vremena, trodimenzionalnog prostora, temperature, boje i tonaliteta, preciznije intenziteta lingvističkog izraza. Apstraktni domen je konceptualni kompleks koji

funkcionira kao indikator i determinanta viših semantičko-konceptualnih kategorija. Lakoff (1984) povezo je domene u okvir koji je nazvao *idealizovani kognitivni model* (eng. idealized cognitive model – ICM).

Slika 2. Evans i Green (2006)¹

Domen i ICM postavljaju dimenzionalnost diskursa svjetske ekonomske krize u kognitivno-lingvističku matricu interpretacije na način koji pokazuje prirodost kognitivnih procesa koji su doveli do njegovog nastanka. Evidentno je da se u matricu koju su ponudili Evans i Green (2006) diskurs svjetske ekonomske krize uklapa, kako iz lingvističkog, tako iz diskurzivno-analitičkog raskursa. Perceptivni procesi vode ka formulisanju konceptualne slike. Lingvističko značenje simultano utiče na konceptualizaciju i samo biva podvrgnuto modifikacijama. Naposljetku, forma i materijalni svijet postaju eho diskurzivnih i kognitivnih procesa.

Riječ *kriza*, po analitičkoj matrici ICM, komponentalno obuhvata nekoliko semantičkih markera.

1. Stanje
2. Potencijalno progresivna kategorija
3. Sadrži elemente destruktivnosti
4. Neživo
5. Asocijacija sa negativnim ishodom
6. Ukoliko se ne radi o relativno statičnoj kategoriji, može imati i imperfektivnu ulogu diskurzivnog agensa, pa samim tim prestaje biti stanje i postaje uzročnik

ICM podrazumijeva i opis geneze kao i terminus analiziranog lingvističkog izraza. ICM se može proširiti i na veće lingvističke konstrukte kao što su sintagme, klauze i diskurs. Teorija aktivne semantičke zone i perspektivizacija podudaraju se sa kognitivno-lingvističkim pojmovima profil (eng. profile) i baza (eng. base).

¹ Reprezentativni model cikličnosti percepcije, kognicije i formalnog utjelotvorenja leksičkih izraza.

Semantička struktura i mentalno iskustvo korišćeno pri generisanju diskursa svjetske ekonomske krize daju ovom fenomenu multiaspektualnu dimenzionalnost. Ovdje valja napomenuti da, u terminološkom smislu, ICM predstavlja apstraktni domen i, kao takav, primarna meta mu je lociranje centralne vrijednosti datog fenomena. Aktivna zona ili u kognitivnolingvističkom instrumentariju *centralnost* (eng. centrality) kao i kategorija *skalarnosti* (eng. scalarity) upečatljive su pri analiziranju diskursa svjetske ekonomske krize. Shematske mreže su takođe neizostavna analitička komponenta.¹ Ovi modeli kognitivne lingvistike su organizovane cjeline sveobuhvatnih iskustava individue kroz doživljaj objekata, radnji, zbivanja i događaja. Svakodnevni susreti sa različitim, ali istovremeno srodnim fenomenima omogućavaju nam da razvijemo interpretativne okvire i enciklopedijsko znanje potrebno za uspješno prilagođavanje svakodnevic i novim okruženjima. Osjećaj poznatog, normalnog, neprijetećeg, proizilazi iz prototipskih paradigmi koje vertikalno kroje stereotipne kontekste i poznata situaciona okruženja. Naša percepcija i kognitivne prakse podložne su indoktrinaciji i gradacionom mijenjanju i oblikovanju. Poput hipoteze medijske kultivacije, iskustvena matrica tvori naš perceptivno-konceptualni horizont razmišljanja i racionalizovanja spoljašnjih poticaja. Iskustvena matrica se stiče ponašanjem, kao što se i jezik realizuje, gradi i evolviru upotrebom. Kognitivni modeli su djelimično dio kognitivne lingvistike, a drugim dijelom pripadaju sveopštoj kognitivnoj nauci nelingvističke baze. Njihova svrha je strukturisanje naših iskustava u jedinstvene kompleksne cjeline (njem. *gestalts*).²

Identifikacioni markeri diskursa svjetske ekonomske krize inicijalno se manifestuju u naslovima dnevne i sedmične štampe na engleskom jeziku. Primjeri su mnogobrojni, a mi smo u radu vođeni selektovanim medijskim kućama navedenim u korpusnoj bazi. Neki od primjera su:

1. The Great Recession
2. Recession coming, minister admits
3. The Storm: The World Economic Crisis and What It Means
4. We are in the worst financial crisis since Depression, says IMF
5. Wheels coming off
6. Gordon Brown is flailing under economic strain as cabinet ministers quit
7. The Way We Were Is The Way We Are, Crisis, The Great Leveller
8. Corrections Needed If We Are To Weather This Financial Storm
9. The big sweat
10. Banking catastrophe and recession have led to vast increases in rich countries' public debts
11. Politician play the blame game for the economic fallout, but everyone is culpable
12. Financial Judgement Day
13. Mere words will not restore confidence in the markets
14. Letting the last staffer go
15. Wheel of fortune, do not be fooled by false promises, the government has no financial remedy up their sleeve
16. Panic sends Dow to its worst crash in 21 years
17. Gordon Brown's fiscal legacy is a nation divided more than ever
18. Global financial crisis hitting California economy
19. Europe waits for Germany to come to the rescue
20. Economic crisis casts cloud over Dubai
21. Christian Lacroix goes bust as taste for luxury dries up
22. China pins blame for financial crisis on America

¹ Evans and Green (2006).

² Andreassen (2000).

23. Bush promises to solve financial crisis
24. Brown to urge US to seize the moment to help world solve financial crisis
25. Banks in limbo over bailout
26. Huge monetary gulf tearing US apart
27. Progress and the perils of economic crisis
28. Why didn't the City journalists see the economic crisis coming
29. Worst is yet to come for job markets
30. How the collapse of Lehman Brothers pushed capitalism to the brink¹

Umjesto zaključka

Diskursni označitelji svjetske ekonomske krize iz kognitivne perspektive i matrice pragmatičkog sistema indikatora metapragmatičke svjesnosti (eng. indicators of metapragmatic awareness) kao i navedene kategorije centralnosti, skalarnosti, ICM, baze i profila, te kategorija interpretativnog okvira, perspektive, shematskih mreža, konceptualnih metafora i reprezentativne shematizacije, diskurs svjetske ekonomske krize stavljaju u sljedeći interpretativni obrazac.

DISKURS SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE → centralnost:

stanje alarmanosti
zbunjenost
panika
združeni naponi pronalaska rješenja
nepostojanje konsenzusa
ideološki konstrukt
nejasan ishod

DISKURS SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE → skalarnost:

semantizovani markeri vertikalnosti
vertikalnost u relaciji kretanja ka nižim vrijednostima – pad
semantizovani markeri horizontalnosti
horizontalnost lateralnog tipa sa tendencijom odvajanja - raskid
horizontalana metamorfoza kroz kategorije *landmark* i *trajectory*²

DISKURS SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE → ICM, baza/profil:

ICM – apstraktni domen krize kao diskurzivnog konstrukta
ICM – kriza kao idealni predstavnik srodnih semantičkih kategorija
baza – nestabilnost, trusno tlo
profil – izranjanje nestabilnosti u materijalnom i diskurzivnom obliku

DISKURS SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE → interpretativni okvir, perspektiva, shematske mreže, konceptualne metafore i reprezentativne shematizacije:

globalizovani fenomen
tendencija širenja
ekonomska kriza je pandemija

¹ Velika i mala slova u naslovima zadržana su u originalu. Budući da neke novinske kuće preferiraju različite tipove ortografije, to je vidljivo i u prethodnim primjerima.

² Langacker, 1987: 231.

perspektivizacija aktivne zone opasnosti i straha
ekonomska kriza je neprijatelj
ekonomska kriza je bolest
ekonomska kriza je opasnost/krizni faktor/ugrožavanje
ekonomska kriza je pad/otapanje

Semantički i pragmatički markeri kognitivnolingvistički obrađeni daju rezultate koji ukazuju da se svjetska ekonomija i lokalizovane ekonomske zajednice nalaze pod prijetnjom u materijalnom svijetu koji je prešao u diskurzivni domen egzistencije. Kratki pregled jednog dijela analitičkog instrumentarija kognitivne lingvistike daje uvid u kognitivno strukturisani interpretativni obrazac koji reflektuje misaone procese koji sami po sebi čine i raščinjavaju diskurzivne konstrukte. Kognitivna lingvistika predstavlja prirodno sekvencirani sistem analize. Značenje i shvatanje istog za kognitivnu lingvistiku ne dolazi samo putem lingvističkih pristupa, već se oslanja na interdisciplinarne obrasce generisanja značenja i njihovog analiziranja.

Literatura

1. Aitchison, Jean (1987), *Words in the Mind*, Cambridge: Blackwell.
2. Bilbija, Snežana (2001), *Introducing Semantics*, Banja Luka: Komunikološki fakultet.
3. Bogdanić, Aleksandar (1996), *Komunikologija – vodeća paradigm.*, Beograd: Čigoja štampa.
4. Brown, Gillian and Yule, George (1983), *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
5. Bruner, Jerome (1990), *Acts of Meaning*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Chilton, Paul (2004), *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*, London: Routledge.
7. Chilton, Paul, Mikhail Ilyin (1993), Metaphor in political discourse: The case of the “common European house”. *Discourse & Society* 4: 7–31.
8. Coulmas, Florian (2007), *Sociolinguistics: the study of speakers’ choices*, Cambridge: Cambridge University Press.
9. Croft, W. and Cruse, D.A. (2004), *Cognitive Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Crystal, David (2003), *The Cambridge Encyclopedia of the English Language 2nd Ed*, Cambridge: Cambridge University Press.
11. Dirven, R. and Verspoor, M. (2004), *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
12. Ensik, T. and Sauer, C. (2003), *Framing and Perspectivizing in Discourse*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
13. Evans, V. and Green, M. (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
14. Fairclough, Norman (1989), *Language and Power*, London: Longman.
15. Fairclough, Norman (2000), *New Labour New Language*, London: Routledge.
16. Fauconnier, Gilles and Turner, Mark (2002), *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*, New York: Basic Books. \
17. Geeraerts, Dirk (2006), *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, Berlin: Mouton de Gruyter.
18. Gonzalez-Marquez, Monica et al (2007), *Methods in Cognitive Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
19. Gumperz, John Joseph (1982), *Discourse Strategies*, Cambridge: Cambridge University Press.

20. Halliday, M.A.K. (1994), *An Introduction to Functional Grammar*, 2nd edn, London: Edward Arnold.
21. Hart, Christopher (2005), Analysing political discourse: Toward a cognitive approach. *Critical Discourse Studies* 2.2: 189-94
22. Huddleston, Rodney and Pullum, K. Geoffrey (2002), *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
23. Kövecses, Zoltán (2010), *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd Ed, Oxford: Oxford University Press.
24. Kövecses, Zoltán (2005), *Metaphor in Culture: Universality and Variation*, Cambridge: Cambridge University Press.
25. Lakoff, George (1987), *Women, Fire and Dangerous Things*, Chicago: The University of Chicago Press
26. Lakoff, George and Johnson, Mark (1980), *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago Press.
27. Langacker, Ronald W. (2008), *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
28. Lee, David (2001), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
29. Leech, Geoffrey (1974), *Semantics*, London: Penguin Books.
30. Lyons, John (1995), *Linguistic Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
31. Matthews, P.H. (1997), *Concise Dictionary of Linguistics*, Oxford: Oxford University Press
32. Musolff, Andreas (2004), *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*, London: Palgrave Macmillan.
33. Quirk et al (1985), *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London: Longman.
34. Searle, R. John (2002), *Consciousness and Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
35. Sternberg, Roberts J. (2003), *Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized*, Cambridge: Cambridge University Press.
36. Szabo, Zoltan Gendler (2005), *Semantics versus Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press.
37. Taylor, R. (2003), *Linguistic Categorization*, Oxford: Oxford University Press.
38. Van Dijk, Teun (1993), Principles of Critical Discourse Analysis, *Discourse and Society* 4 (2): 249-283.
39. Yule, George (1996), *Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press.

Cognitive Linguistics-Aided Text Deconstruction Summary

The paper aims to elucidate a battery of text-based analytical expedients from a cognitive standpoint. It is primarily theoretical in nature and underpinned through a descriptive portrayal of the dominant discursive phenomenon in 2010. The weight is attached to a selected batch of parsing apparatuses used in cognitive linguistics. The centrality of meaning is the loadstar for this small-scale survey as is the entirety of constructive and deconstructive mechanisms in both cognitive linguistics and science in general.